

Stenografični zapisnik

tretje seje

deželnega zbora kranjskega

v Ljubljani

dné 19. junija 1908.

Navzoči: Prvosednik: Deželni glavar Franc Šuklje.
— Vladni zastopnik: C. kr. deželni predsednik baron Teodor Schwarz in c. kr. deželno-vladni svetnik Viljem Haas. — Vsi člani. — Zapisnikar: Deželni koncipist Ivan Škarja.

Dnevni red:

1. Branje zapisnika II. deželnozborske seje dné 28. marca 1908.
2. Obljuba enega deželnega poslanca.
3. Naznanila deželnozborskega predsedstva.
4. Priloga 24. Poročilo ustavnega odseka glede spremembe deželnega reda in deželnozborskega volilnega reda.

Začetek seje ob 11. uri 30 minut dopoludne.

Stenographischer Bericht

der dritten Sitzung

des krainischen Landtages

in Laibach

am 19. Juni 1908.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Franz Šuklje. — Regierungvertreter: k. k. Landespräsident Baron Theodor Schwarz und k. k. Landesregierungsrat Wilhelm Haas. — Sämtliche Mitglieder. — Schriftführer: Landschafts-Konzipist Johann Škarja.

Tagesordnung:

1. Lesung des Protokolls der II. Landtags-Sitzung vom 28. März 1908.
2. Angelobung eines Landtagsabgeordneten.
3. Mitteilungen des Landtagspräsidiums.
4. Beilage 24. Bericht des Verfassungsausschusses, betreffend die Änderung der Landesordnung und Landtagswahlordnung.

Beginn der Sitzung um 11 Uhr 30 Minuten Vormittag.

Deželni glavar:

Konštatum sklepčnost visoke zbornice in otvarjam sejo.

Pozivljam gospoda zapisnikarja, naj prečita zapisnik II. deželnozborske seje z dne 28. marca.

1. Branje zapisnika II. deželnozborske seje dne 28. marca 1908.**1. Lesung des Protokollses der II. Landtags-sitzung vom 28. März 1908.****Zapisnikar Škarja:**

(Bere zapisnik II. seje v slovenskem jeziku. — Liesť das Protokoll der II. Sitzung in slovenischer Sprache)

Deželni glavar:

Ali je kaj ugovora proti ravnokar prečitanemu zapisniku?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich)

Ako ne — ga je smatrati sprejetim.

Točka:

2. Obljuba enega deželnega poslanca.**2. Angelobung eines Landtagsabgeordneten.****Deželni glavar:**

Pozivljem gospoda deželnega poslanca dr. Žitnika, da stopi k meni — (Zgodi se. — Geschieht.) ter obljubi v moje roke, da bo cesarju zvest in pokoren, da se bo držal zakonov in da bo svoje dolžnosti po vesti izpolnjeval!

Poslanec dr. Žitnik:

Obljubim!

Deželni glavar:

Na vrsto pride sedaj točka:

3. Naznanila deželnozborskega predsedstva.**3. Mitteilungen des Landtagspräsidiums.****Deželni glavar:**

Čast mi je naznaniti, da je kot vladni zastopnik danes prisoten gospod deželnovladni svetnik Viljem Haas.

Dalje moram naznaniti, da mi je došel dopis c. kr. okrajnega soda ljubljanskega z dne 2. junija 1908, zadevajoč zahtevo, da se izroči deželni poslanec gospod Filip Supančič zaradi prestopka žaljenja časti.

Je tedaj immunitetni slučaj, bo treba voliti immunitetni odsek, in jaz bom nastavlil volitev tega immunitetnega odseka na dnevni red ene prihodnjih sej.

Sedaj preidemo na daljnjo točko dnevnega reda, to je:

4. Priloga 24. Poročilo ustavnega odseka glede spremembe deželnega reda in deželnozborskega volilnega reda.**4. Beilage 24. Bericht des Verfassungsausschusses, betreffend die Änderung der Landesordnung und Landtagswahlordnung.****Deželni glavar:**

Omeniti moram, da mi je došel tudi nek nujni predlog gospoda poslanca Engelberta Gangla.

Ta nujni predlog se glasi tako (bere — liešť):

„Deželni zbor naj sklene:

I.

Deželni zbor kranjski stoji neizprosno in neomajno na stališču splošne, direktne, tajne in enake volilne pravice.

II.

Stoječ na tem stališču, ne priznava in ne sprejme nobene druge volilne reforme razen take, ki je izvedena po principu splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti.

III.

Deželni zbor poverja ustavnemu odseku nalogo, da izdela do jesenskega zasedanja volilno reformo, ki ji bodi podlaga splošna, direktna, tajna in enaka volilna pravica.

IV.

V ta namen ostani ustavni odsek še nadalje v permanenci.

Engelbert Gangl.“

Ta nujni predlog nosi samo podpis enega, namesto najmanje petih poslancev. Imel bi tedaj v zmislu § 18. deželnozborskega opravilnika staviti vprašanje do deželnega zbora, ali se zadostno podpira ta predlog. Toda mislim, da v zmislu in po besedilu našega opravilnika niti tega storiti ne smem, in sicer zaradi tega ne, ker ta predlog po svojem bistvu ni nič drugega, nego odklonitev, oziroma odložitev poročila ustavnega odseka.

Jaz si torej ne morem pomagati drugače, kakor da odložim ta nujni predlog in prosim gospoda poslanca Gangla, ki je itak že vpisan med govornike k 24. prilogi, da, ko pride do besede, pri tej priliki pove in razloži nagibe, ki so ga vodili pri sestavljenju tega predloga.

Prosim sedaj gospoda poročevalca ustavnega odseka, da poprime besedo!

Poročevalec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Čast mi je, v imenu ustavnega odseka poročati o spremembi deželnega reda in deželnozbornskega volilnega reda. Operat, katerega je predložil ustavni odsek, je sad kompromisa, in iz tega vidika je presojati vrednost in pomen te predloge. Gospoda moja, zgodovina volilnih reform nas uči, da v takih rečeh brez kompromisov ni mogoče priti čez hrib do uspeha; in bistvo vsakega kompromisa je, da nobena stranka ne more doseči vsega, kar si želi, ampak da mora vsaka stranka nekoliko odnehati, da mora vsaka stranka drugi kaj koncedirati. Tako se je zgodilo tudi v tem slučaju; vsaka stranka najde v predlogi ustavnega odseka nekaj, kar ji je všeč, in najde nekaj notri, kar ji ni všeč, kar je ne zadovolji povsem. Mislim pa, gospoda moja, da mi bo pritrdil vsako in da mi bo pritrčila cela dežela, ako rečem, da se moramo veseliti, da je sploh prišlo do kompromisa in da se je na ta način omogočilo, da bodo tisti sloji, ki so bili dosedaj izključeni od volilne pravice, kmalu prišli v to zbornico po svojih zastopnikih. (Odobranje na levi. — Beifall links.)

Gospoda moja, sodelovale so lojalno vse stranke pri tem delu in vse tri stranke lahko s ponosom povdarjajo, da to, kar je predložil ustavni odsek, je njihovo skupno delo. Ne varajmo se pa, gospoda moja, v tem, — in tudi ustavni odsek v tem oziru ni bil v dvomu, — da v tem slučaju glede predlogov, o katerih ima visoka zbornica sklepati v tej velepomembni seji, nikakor ni mogoče govoriti o kaki definitivni ureditvi deželnega reda in deželnozbornskega volilnega reda. Gospoda moja, gre se za provizorij in ta provizorij je tudi jasno markiran v predlogih ustavnega odseka, po katerih se deželni zbor potem, ko ti predlogi postanejo zakon, ne zapusti, temveč le spopolni po tistih novih 13 poslancih, katere je kreiral ustavni odsek, in obenem je bilo soglasno mnenje ustavnega odseka, da bo novi, kompletirani deželni zbor si izbral nov ustavni odsek in da bo naloga tega ustavnega odseka, še v tej legislativni dobi izgotoviti temeljito, obširno in vsestransko revizijo deželne ustave. Gospoda moja, o tem smo si vsi na jasnem. Bistvene določbe, lahko rečem, skoraj večina določb deželne ustave, ki bodo še potem veljale, ko se sklene predležeča reforma, še datira iz l. 1861., iz dobe, ko je politični in socialni razvoj naše dežele in naše države bil tako silno daleč nazaj proti današnjemu, da tiste določbe, ki so tedaj imele še pomen in so se prilagale takratnim razmeram, danes obstoječim razmeram več ugajati ne morejo. Treba bo torej še dalje reformirati deželni red in deželnozbornski volilni red. Naj opozarjam podrobno le na nekatere točke, ki, četudi same po sebi malenkostne, vendar kažejo, kako obširno in temeljito se bo še nadalje treba pečati z reformo deželne ustave. Vzemimo na primer iz deželnega volilnega reda za vzgled določitev občin ali krajev, ki volijo v mestni skupini in ki volijo v kmetški skupini. Tukaj je star spor, go-

spoda moja, ki se je potom različne interpretacije različno reševal v teku desetletij. Gotovo je umestno, da se to vprašanje definitivno uredi še v tej legislativni dobi. Vzemimo drugo določbo. Vzemimo vprašanje volilne pravice v cenzus-kuriji. Po današnjem besedilu zakona je lahko kdo od volitve v cenzus-kuriji izključen, četudi plača mnogo več kot 8 K direktnega davka, in sicer izključen, ako v nobeni posamezni občini ne plača tistih 8 K in ako po nesreči stanuje v majhni občini, ki ima za občinske volitve samo dva volilna razreda.

Potem vzemimo, gospoda moja, drugo vprašanje in stvar — povdarjam, da je to moje osebno mnenje, — katero bo treba urediti. Vprašanje stavim, ali je potrebno, da volijo en dan kmetške občine, drugi dan mesta in trgi in trgovinska zbornica, tretji dan veleposestvo? Po mojih mislih je ta časovna delitev popolnoma nepotrebna. Vse te volitve bi se lahko izvršile na eni in isti dan, samo splošna kurija seveda mora zase imeti svoj volilni dan. In tako bi naštel lahko še mnogo podrobnosti, glede katerih se bo moralo razpravljati v bodočem kompletiranem deželnem zboru. Vseh ne bom navajal, mislim pa, da je umestno, da že sedaj povdarjam, da bo treba spremeniti tudi deželnozbornski opravilnik. Naš opravilnik je tudi zastarel in treba ga bo prilagoditi razmeram sedanjega časa, prilagoditi zlasti tudi okolnosti, da bo kompletirani deželni zbor mesto sedanjih 37 štel 50 članov, kar je gotovo razmeroma velik povišek. Ampak, gospoda moja, to vse so le malenkosti; jaz za-se sem na jasnem, da tudi kar se stvari same tiče, ne more biti govora o kakem definitivu, gotovo je da moderni razvoj vodi neizprosno tudi pri volitvah za deželne zbore do splošne in enake volilne pravice. Seveda težkoče so velikanske, tak razvoj potrebuje svoj čas, ampak gospoda moja, eno je pridobljeno s tem kompromisom, in to je dragocena in velikanska pridobitev, to je, da volilna reforma neha biti, kar je dosedaj bila, bojni objekt, temveč da postane problem, ki se bo diskutiral in končno tudi rešil, problem, ki bo tekel v svojem tiru, pa ne več zadržaval in branil rešitve drugih, v blagor celi deželi služečih in važnih legislativnih in administrativnih zadev. Ustvarjata se takorekoč dva prosta tira, eden za navadno legislativo, za inicijativo na širokem polju deželne zakonodaje in uprave, drugi tir pa za ta velevažni problem volilne reforme, ki se mora privedi do srečne popolne rešitve. (Živahno odobranje na levi. — Lebhafter Beifall links.)

Gospoda moja! Za seboj imamo šestletno dobo hudih bojov, dobo o kateri se čestokrat sliši, da je bila ta doba sterilna, neplodna doba za deželo. Ali, gospoda moja, jaz rečem: Če bi ta doba ne bila rodila nobenega drugega sadu, nego to, da je ustvarila milieu, v katerem je mogoče v sporazumu rešiti zgodovinskopomembno reformo, o kateri nam je sklepati danes, potem rečem, da so bila ta leta jako dobro uporabljena. In vrh tega pomislite, da se gre še za drug velikansk dobiček, katerega si

je priborila dežela v teh šestih, takozvanih sterilnih letih, in ta dobiček je to, da se je zganilo ljudstvo do zadnje kočice v naši deželi, da se je probudila politična zavest v taki meri, kakor je to skoraj brez vzgleda v naši državi. Probudilo se je ljudstvo, čvrsto politično življenje vidite v zadnji gorski vasi in to je uspeh zadnjih šestih let in zato ni bila neplodna, sterilna ta doba, ki je rodila tako lepi sad in uspeh, ampak reči moramo, da so ta leta bila morebiti ena najboljših dob v politični zgodovini naše ljudstva in naše dežele.

In, gospoda moja, kar se mene tiče, sem postal nekoliko optimističen tekom let in navdaja me nada, da ta vzgled, katerega je dal ustavni odsek s tem, da je v zadevi, ki odgovarja potrebam cele dežele, storil soglasen sklep, da ta vzgled ne bo ostal brez posnemanja in brez dobrih posledic. Gospoda moja, naša dežela, kot majhna pa važna dežela, je še v mnogih ozirih potrebna sporazumnega dela vseh strank, in jaz mislim, gospoda moja, če smo se našli v zadevi, ki tako globoko sega v politično konfiguracijo, v politično osnovo te zbornice in naše dežele, potem, gospoda moja, mislim, da se bomo našli tudi v drugih stvareh, ki ne segajo v politično posest, kakor ta stvar. To, gospoda moja, je tudi velikanski dobiček in jaz mislim, da je naša dežela tega potrebna in da vsi, ne glede na-se in ne glede na strankarske koristi, ko ga ustvarjamo, služimo deželi in njenemu blagru in napredku. Majhna je naša dežela, ampak važna, in dežela, ki ima prihodnost za-se. Mi smo ozadje jadranskega morja in stojimo na velevažnem železničnem križišču že sedaj, ko tečeta skozi našo deželo dve svetovni zvezi s Trstom. V kratkem dobimo še tretjo svetovno zvezo z Dalmacijo. Gospoda moja, vsako leto skoraj se nam otvori nova železnica, letošnje leto nam prinese dve novi, Kranj — Tržič in Trebnje — Št. Janž, in razun tega je še mnogo drugih novih železničnih projektov, ki pridobivajo vedno jasnejšo obliko; tako utegnemo dobiti v doglednem času veliko transverzalnogo progo iz Štajerskega, od Brežic preko Novega Mesta v Štanjel, in ravnotako dobiva vedno določnejše konture železnični projekt Ljubljana — Idrija, in še z drugim momentom imamo pri tem računati, z zelo važnim momentom, da prav sedaj vsled finančne krize v Ameriki prihajajo nazaj mnoge delavske moči in sicer najboljše delavske moči, ki bodo, upam, vsled železničnih zgradb in pričakovanega splošnega gospodarskega preporeda dobile zaslužka v naši deželi, v svojej domovini. Tako, gospoda moja, vidite, da živimo v dobi, o kateri bi lahko rekli, da je prehodna doba, ki vodi do napredka in boljše bodočnosti naše dežele, in tukaj je treba sodelovanja vseh tistih, ki imajo jasen pogled v prihodnost in gorko srce za našo deželo in naše ljudstvo, in to imamo, mislim, vsi in v tem zmislu Vas prosim, da pritrđite predlogom ustavnega odseka. (Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Händeklatschen links.)

Deželni glavar:

Otvorjam splošno debato.

Predno podelim besedo prvemu govorniku, bom povedal, kako mislim urediti postopanje glede poročila ustavnega odseka.

Tukaj v prilogi 24. sta zapopadena dva zakonska načrta: eden je deželni red in eden deželni volilni red za vojvodino Kranjsko. Torej bomo imeli eno skupno generalno razpravo in potem dve specialni debati o predloženih zakonskih načrtih.

K besedi v splošni razpravi so dosedaj oglašeni gospodje poslanci grof Barbo, dr. Triller in Gangl.

Besedo ima sedaj gospod poslanec grof Barbo.

Abgeordneter Graf Barbo:

Im Namen des Klubs des verfassungstreuen Großgrundbesitzes habe ich die Ehre zu erklären, daß wir für die vom Verfassungsausschusse beantragte Wahlreform stimmen werden. Diese unsere Haltung rührt jedoch nicht davon her, als ob wir uns von dem Antrage befriedigt erklären könnten und derselbe unseren Anschauungen und Wünschen entsprechen würde. Wir haben schon seinerzeit, als der Antrag im Dringlichkeitswege eingebracht wurde, anerkannt und ausgesprochen, daß auch wir den Wunsch hegen, daß diejenigen Kreise der Bevölkerung, welche bisher nicht im Landtage vertreten waren, Zutritt in denselben haben sollten, allein die Anzahl der Mandate in dieser heute zu errichtenden allgemeinen Kurie ist eine so bedeutende, daß wir gegen dieselben die größten Bedenken gehabt haben.

Meine Herren! Der Antrag des Verfassungsausschusses ist das Resultat jahrelanger Kämpfe, das Resultat ernster und schwerer Arbeit, welche vom Ausschusse und allen drei Parteien geleistet wurde. Er ist das Resultat eines Kompromisses und, wie dies bei jedem Kompromiß der Fall ist, so ist es auch hier der Fall: jede Partei hat sich teils Beschränkungen auferlegen, teils Opfer bringen müssen. Ich glaube wohl, daß jeder objektiv denkende Politiker zugeben muß, daß unsere Partei hier die größten Opfer bringt sowohl in moralischer als in materieller Hinsicht. Dadurch, daß wir der Errichtung der allgemeinen Kurie mit einer so großen Anzahl von Mandaten unsere Zustimmung geben, einer Anzahl, welche nach unserer Überzeugung eine viel zu hohe ist im Verhältnisse mit den Mandatzahlen der bestehenden Kurien, mit der Mandatzahl der allgemeinen Kurien in anderen Ländern und mit Rücksicht auf die Agenden des Landtages, — dadurch, daß wir dem Antrage dennoch unsere Zustimmung geben, glaube ich, daß wir wohl ein Opfer unserer Überzeugung gebracht haben. In materieller Beziehung ist es wohl einleuchtend, daß dadurch, daß die Anzahl der Abgeordneten des Landtages vermehrt werden soll, das ganze Parteienverhältnis wesentlich verschoben wird und daß, da an dieser Vermehrung nur die anderen Parteien partizipieren, diese Verschiebung zu unseren Ungunsten erfolgen wird. Es ist dies also gewiß ein politisches Opfer. Wir bringen dieses Opfer unter der Voraussetzung, daß die Wahlreform, welche heute angenommen

werden soll, in ihrem Wesen eine definitive ist. Der Herr Referent hat in seinen Ausführungen erwähnt, daß er die vorliegende Wahlreform als eine Art Provisorium betrachtet. Ich stimme dem in einem gewissen Sinne vollkommen bei. Unsere Landesordnung und Landtagswahlordnung enthalten vielfach Punkte, welche wirklich einer Remedur notwendig sind, und ich hoffe, daß es sich im Laufe der gegenwärtigen Legislaturperiode wird machen lassen, solche Remeduren eintreten zu lassen, allein die Grundzüge, die betrachte ich als vollkommen definitiv und ich bitte dies als Anschauung unserer Partei schon heute zur Kenntnis zu nehmen. Zur Errichtung der allgemeinen Kurie mit einer so großen Anzahl von Mandaten würden wir nicht unsere Zustimmung geben können, wenn wir nicht dabei nicht nur keine Schwächung, sondern viel eher eine Stärkung des agrarischen Elementes im Landtage vor Augen hätten. Durch die Verhältnisse im Lande und durch die Wahlfreieinteilung hoffen wir zuversichtlich, daß die agrarische Richtung eine Verstärkung erfahren, daß der Grundbesitz nicht durch die Besitzlosen majorisiert und daß der Bauernstand eine noch zahlreichere Vertretung finden wird, als dies bis jetzt der Fall war. Es ist ja gewiß, daß für die Hebung der finanziellen Lage des Landes auch die Hebung der Industrie von Wichtigkeit ist. Wir werden auch stets mit Freuden dazu beitragen, aber eine nicht wegzuleugnende Tatsache ist es, daß im Interesse der überwiegenden Mehrzahl der Bevölkerung die agrarische Richtung als die vorherrschende betrachtet werden muß.

Meine Herren! Der Antrag des Wahlreformausschusses ist, wie gesagt, das Werk eines Kompromisses. Ein Hauptzweck jedes Kompromisses ist es, dem Frieden zu dienen. Ich hoffe zuversichtlich, daß dies auch mit diesem Kompromisse der Fall sein wird. Die gemeinsame Arbeit, welche wir geleistet haben und heute zum Abschluß bringen, wird wohl nicht imstande sein, alle politischen Gegensätze auszugleichen, dieselben werden mehr oder weniger immer bestehen, aber nicht in der Weise, wie bisher, auftreten, sie werden gemildert sein, so daß es möglich sein wird, daß alle Parteien sich in gemeinsamer Arbeit zusammenfinden werden zum Wohle des uns allen so teuren, so schönen und so reicher Entwicklung fähigen Landes. Nun, meine Herren, werden Sie nach wie vor gewiß jederzeit bei wirtschaftlicher gemeinsamer Arbeit finden und damit schließe ich. (Zivahno odobravanje na desni. — Lebhafter Beifall rechts.)

Deželni glavar:

K besedi pride drugi govornik, gospod poslanec dr. Triller!

Poslanec dr. Triller:

Visoka zbornica! Jaz se predvsem prav nič ne bojim očitanja, da pretiravam, ako trdim, da je današnji dan historičen za deželo Kranjsko in s tem za celokupni slovenski narod, — ako trdim, da danes postavljamo mejnik v politični in kulturni zgodovini vojvodine Kranjske. Čim namreč, slavna gospoda, postane zakon predlog ustavnega odseka, tedaj bo zaplapolala nad našo deželo oficijelno

zastava one stranke, čije kulturno naziranje je diametralno nasprotno onemu dosedanje dolgoletne deželnozborske večine. Toda v tej spremembi sistema sami bi še ne videl historičnega pomena današnjega dne, kajti nikjer ne velja v toliki meri, kakor v političnem in parlamentarnem življenju narodov, svarilni klic Preradovičevega muezzina, „da stalna na tom svietu samo mjena jest“. Pravo historično signaturo današnjemu dnevu daje stoprav dejstvo, da bo z današnjim dnevom Slovenska ljudska stranka sprejela ono zanesljivo večino v tej zbornici, katere si v zadnjem vročem volilnem boju še ni mogla pridobiti, iz rok narodnonapredne stranke mirnim potom, potom kompromisa.

To, velečenjena gospoda, je tako izvanreden pojav v parlamentarnem življenju, da je potreben in vreden javnega pojasnila. In v to pojasnilo je v prvi vrsti poklicana, da, obvezana tista narodna stranka, čije politična zrelost in zmernost je pred vsem drugim omogočila današnji kompromis. In ta stranka je — s ponosom to naglašam — narodnonapredna stranka. Zategadelj pa kličem danes v tem slovesnem trenutku, ko doprinaša ta stranka najhujšo duševno žrtev na oltar — tako upa vsaj — Slovenstva: Proč z zasterom, ki je do danes slovenski javnosti zakrival motive te velike duševne žrtve. Bodi popolna jasnost, naj javnost izve vso zgodovino deželne volilne reforme, naj bo to pojasnilo sedanjim somišljenikom v pomirjenje in bodočim v pouk. (Odobrovanje v središču — Beifall im Zentrum.)

Ne bom Vam klical v spomin, kako se je pred tremi leti radikalno izjalovil poskus, uveljaviti takozvano deželnozborsko volilno reformo preko glave narodnonapredne stranke. Jaz tega ne bom storil, ker ni moj namen in moja naloga, da bi vzbujal osebno neprijetne reminiscence. Pričenjam torej z onim novemberskim dnevom preteklega leta, ko je centralna vlada začela uvidevati nujnost potrebe, da preneha v deželi kranjski usodni interregnum ter da se zopet uveljavijo tudi pri nas normalne razmere. Tačas je stopila v dotiko s strankami in se začela z njimi pogajati in tačas je — ta stavek, slavna zbornica, si usojam debelo podčrtati — naša zaradi njene platonične deželnozborske zveze z nemško veleposestništvo stranko toli obrekovana (Smeh na levi. — Gelächter links.) narodnonapredna stranka bila tista, ki je kot *conditio sine qua non* vsake volilne reforme zahtevala, da mora izginiti iz deželnega zbora anahronistična in vzpričo današnjim razmeram absolutno neopravičena kurija takozvanega veleposestva. (Pritrjevanje v središču. — Zustimmung im Zentrum.) Storila je to v svesti si, da prereže s tem enkrat za vselej prt med saboj in nemškimi veleposestniki, ali storila je to, ker jej je to veval slovenski čut. (Ugovori na levi. — Widerpruch links.) Prvi poskus ekselence barona Becka, uveljaviti kompromisnim potom volilno reformo v deželni zbornici Kranjski, se je razbil nad to kardinalno zahtevo narodnonapredne stranke. Posledica bile so potem nove volitve. In s tem sem zopet pri točki, kjer se mi je, zvestemu svoji

nalogi, izogibati neprijetnim reminiscencam. Jaz torej le kratko naglašam, da te volitve niso opravdale nade centralne in lokalne vlade in vseh onih, za katerimi je stala vlada; naša trdoglava narodnonapredna stranka se je povrnila nedecimirana, neoslabšana iz teh volitev zopet v to visoko zbornico. S tem, to priznam, pa je bil olajšan tudi njen položaj nasproti vladi in nasproti ostalima strankama glede volilne reforme, kajti vsi ti faktorji so videli in so morali sedaj biti prepričani, da je treba z nami računati intenzivneje, nego so dosedaj mislili, in da preko nas ni mogoče prehajati na dnevni red. Prav zaradi tega ne morem odrekati dalekosežnega političnega pogleda onemu velečastitemu tovarišu v tej zbornici, četudi odličnemu pristašu nasprotne stranke, ki je visoko vlado pomiril zaradi nepričakovanega izida volitev, rekoč povsem pravilno: sedaj, ko nobena slovenskih strank ni izišla ponižana iz boja, sedaj šele je dana prava podlaga za kompromis! Seveda — cum grand salis, kajti naša narodnonapredna stranka je stala slej ko prej na načelnem stališču, da je pravična, moderna in stalna volilna reforma mogoča le na podlagi splošne in enake volilne pravice s proporcionalnim zistemom in da mora vsled tega predvsem izginiti fevdalna veleposestniška kurija. Ta svoj ceterum censeo, ponavljali smo do skrajnosti! (Odobranje v središču. — Beifall im Zentrum.) In sedaj zahteva lojalnost priznanje, da smo se na tej poti hitro srečali s Slovensko ljudsko stranko. V srce seveda ne vidim nikomur, ali resnici na ljubo konstatujem, da so oficijalno naglašali zastopniki Slovenske ljudske stranke prav tisto načelno stališče, kakor mi: Splošno in enako volilno pravico, ali pa nič! Roko v roki, ramo ob rameni borili smo se za to načelo — žal zaman. Stališče c. kr. vlade in, kakor smo se prepričali, tudi višjih faktorjev, bilo in ostalo je neizprosno in nepristopno vsem našim argumentom. To pa zlasti tudi glede nedotakljivosti veleposestniške kurije v njeni sedanji obliki. Meni, častita gospoda, to svobodno povem, se je tačas v pest krčila roka, toda dejstvo, da je bila vlada isto, kar sedaj nam, že preje odrekla tudi drugim in celo najmogočnejšim deželnim zborom, na primer češkemu, moralo nas je prepričati, da bi bil vsak nadaljnji upor brezupen in da bi le podaljšali itak že neznosni interregnum v deželnem gospodarstvu. To je moral uvidevati vsak realni politik, ki računi z danimi razmerami in ne le z zvenečimi frazami. Zaradi tega udali smo se nepremagljivi sili ter sprejeli brez predjudica za bodočnost kot provizorij in za sedaj načelo četrte kurije.

In sedaj pa zopet historična resnica zahteva, da naglašam, da se je v tem hipu zopet ločila pot narodnonapredne stranke od one Slovenske ljudske stranke. Dočim je Slovenska ljudska stranka po svojih zastopnikih iz meni vsaj nepristopnih načelnih razlogov zahtevala četrto kurijo vseh volilcev, torej pluralizacijo volilne pravice, kakor je ustanovljena sedaj v predležem zakonskem načrtu, smo mi zastopniki narodnonapredne stranke stali

na stališču čiste četrte kurije, to je kurije samih dosedanjih nevolilcev. Bili smo namreč prepričani, da bodo le v taki čisti kuriji zamogli priti do veljave dosedaj politično brezpravni sloji, dočim bodo v splošni kuriji neizprosno majorizovani od sovolilcev ostalih, namreč dosedanjih treh kurij, zlasti kurije kmetskih občin. In, gospoda moja, pisano poročilo ustavnega odseka samo z vse hvale vredno odkritosrčnostjo priznava, da je skrb naša bila opravičena, zakaj to poročilo nam pove, da taka nova volilna skupina, kakor se nam danes predlaga, v bistvu ne pomenja nič drugega, kakor pomnožitev kmetskih mandatov. Mi pa, to odkrito priznam, smo v prvi vrsti zahtevali čisto četrto kurijo zaradi tega, da bi odprli vrata te visoke zbornice organizovanemu delavstvu. (Ugovarjanje na levi, deželni glavar pozvoni. — Widerpruch links, Landeshauptmann gibt das Glockenzeichen.) Toda naš namen se je razbil ob odločnem uporu veleposestnikov in Slovenske ljudske stranke, in prav zaradi tega mora narodnonapredna stranka odvaliti vso odgovornost, na ti dve stranki, ako ostanejo vrata v to zbornico slej ko prej zaprta doslej brezpravnim delavskim slojem. (Ugovori na levi. — Widerpruch links.) Prav zaradi tega pa mora narodnonapredna stranka tudi kot nelojalen in jako slab dovtip odklanjati trditve častitega gospoda zastopnika dolenskih kmetskih občin v deželnem zboru in deželnem odboru na nekem shodu v litijskem okraju, češ da je naša narodnonapredna stranka tista, ki je v ustavnem odseku izdala interese delavstva (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Meščanstva!“) — Ne, delavstva! —

Istotako pa narodnonapredna stranka ne more podpisati trditve v poročilu ustavnega odseka, ki pravi, da je predležča reforma postulat splošne pravne zavesti. Naše pravne zavesti ne, za nas ta reforma ni nič drugega, kakor reven provizorij, katerega smo v nepremagljivi sili pač morali sprejeti v interesu povratka normalnih razmer v deželnem gospodarstvu, naš ideal pa, za katerim bomo slej ko prej stremili, je in mora ostati splošna in jednaka volilna pravica na podlagi proporcionalnega zistema in za ta ideal se bomo, tudi sprejemši danes predlagano volilno reformo, naprej borili vzlic temu, da dosednji uspehi prvega avstrijskega ljudskega parlamenta niso taki, da bi zamogli pridobiti novih pristašev načelu skrajnega demokratizovanja javnega življenja. (Odobranje v središču. — Beifall im Zentrum.)

Toda tudi kot provizorij je predležča volilna reforma, kakor častiti gospod poročevalec ustavnega odseka v svojem poročilu pravilno naglašja, za kar sem mu hvaležen, izklesana le na surovo in treba jo bo še v marsičem izpiliti. Zlasti velja to glede precizovanja obsega posameznih okrajev mestne skupine v tem zmislu, da imajo v skupini mest in trgov volilno pravico samo dotična čista mesta, dotični čisti trgi brez vasi priklopljenih dotičnim mestom in trgov kot političnim občinam. To se je nasproti možnosti kake nasilne interpretacije v ustavnem odseku izrečno konstatovalo in obljubila

se nam je tudi naknadna izpopolnitev reforme v tem zmislu v teku bodoče legislativne dobe.

In s tem, gospoda, bil bi pri kraju z reformo deželnozborskega volilnega reda. Ne! Na nekaj poglavitega ne smem pozabiti, na dejstvo namreč, da bo z današnjim dnevom zastopnica 5% deželne manjšine v tej zbornici prenehala biti jeziček na tehtnici. In tako je prav, kajti narodnonapredna stranka zamore današnji delegaciji kranjskega nemštva v obliki veleposestniške kurije priznati le faktično, ne pa tudi pravno eksistenico v tej zbornici. Zategatelj sem naglašal uvodom svojih izvajanj, da doprinaša narodnonapredna stranka žrtev na oltar Slovenstva, ako danes izročuje Slovenski ljudski stranki brez boja ključ deželne hiše.

Tako je ta strankarska žrtev mišljena od narodnonapredne stranke, in moja želja je, da bi bila tako tudi sprejeta. (Ugovarjanje na levi. — *Zwischenrufe links*)

In sedaj prehajam k reformi deželnega reda, katera obsega tisti § 33., ki uničuje vsako mogočnost hrupne in nasilne obstrukcije v tem parlamentu in uveljavlja uprav diktatorično disciplinarno oblast deželnozborske večine. In tu, častita gospoda, moram priznati, da mi je nekako tesno pri srcu ob misli, da ima s privoljenjem ali vsaj brez odločnega upora narodnonapredne stranke postati zakon določba, ki se ponekod v javnosti smatra kot pravi pravcati harikiri na našem strankarskem telesu. Toliko pa moram priznati pač tudi jaz, da bo šele bodočnost pokazala, je-li tukaj naši pojmi o parlamentarni dostojnosti in lojalnosti niso prekoračili mejo politične previdnosti! Toda najnovejša parlamentarna zgodovina avstrijskega državnega zbora je za-me in za narodnonapredno stranko živ in neovrgljiv dokaz, da je hrupna in nasilna obstrukcija negacija in smrt pravega parlamentarizma in da je zgolj mogočnost take obstrukcije kriva, ako morajo avstrijski narodi še danes pogrešati najnujnejših modernih kulturnih in socialnih zakonov, ako morajo živeti v marsikaterem pogledu v desolatnih, pravne države nevrednih razmerah. (Pritrjevanje v središču. — *Zustimmung links*)

Pod tem vtiskom demonstruje danes narodnonapredna stranka, ako se spušča v špeciialno razpravo o predlagani reformi deželnega reda, v tem zmislu postala bo pijonir pravega parlamentarizma v Avstriji in morda tudi mučenik njegov, ker izpostavlja zanj svoje lastno telo. In v tej točki, gospoda moja, za-me leži ne zgodovinski, ampak etični moment današnjega dne. Ako bodoča večina te visoke zbornice ne bo zlorabljalna velikanske svoje pravice, ki jo uveljavlja ta določba, potem je upati, da se povrnejo mirnejši in boljši časi v to kronovino; ako pa ne bo znala Slovenska ljudska stranka brzdati strankarske strasti, potem se tolažim s prepričanjem, da bo morala propasti tako, kakor je propadla že marsikatera velika stranka, katera v pravem momentu ni znala biti zmerna. Ubil pa, tega naj si nihče ne domišljuje, tudi § 33. novega deželnega reda za vojvodino Kranjsko ne bo nikdar v Slovencih tega, kar imenujete Vi gospodje od

Slovenske ljudske stranke falitni liberalizem, mi pa visoko pesem duševne svobode. — (Živahno odobravanje v središču in smeh na levi. — *Lebhafter Beifall im Zentrum und Gelächter links*.) Dandanes je nemogoč kulturni narod, v katerem ne bi bilo zastopanih dvoje svetovnih naziranj, in jaz pravim, kakor nobena streha tudi najmogočnejše svobodomiselnih ideje ni tako široka, da bi pokrila katerikoli celokupni narod, tako tudi nobena kupola sv. Petra ni zadosti visoka, da bi spravila v svojo senco tudi le celokupni narod slovenski. (Pritrjevanje v središču in medklci na levi. — *Zustimmung im Zentrum und Zwischenrufe links*.)

To resnico razmišljajmo na desni in levi, s to resnico naj se spoprijaznijo zlasti oni gospodje Slovenske ljudske stranke, ki tako radi polagajo v grob živo in zdravo napredno našo stranko; potem se bodo morda vendarle prepričali, da je to delo brezupno, da je nevhaležno Sisifovo delo. Potem pa bo tudi le še korak do nadaljnega razmišljanja: Cui prodest, — komu je na korist naš takozvani kulturni boj do noža in brez ženevskega rdečega križa? Ali je res ravno mali, od vseh strani napadani slovenski narod poklican v to, da najrešuje mogočnim svojim sovražnim sosedom svetovne probleme? Ali naj v resnici postane ta naš ljubljenski narodič — oprostite mi se mi trivialni izraz — nekaj evropski „*Probierkaninchen*“. (Poslanec dr. Lampe: — *Abgeordneter Dr. Lampe*: „Za liberalce!“) Ali res nimamo ničesar skupnega več?

Gospoda moja, jaz vam ne bom citiral sv. Tomaža. (Poslanec dr. Lampe: — *Abgeordneter Dr. Lampe*: „Vsaj ga ne znate!“) jaz vam ne bom klical v spomin taktike drugih narodov, borečih se za svoj politični in narodni obstoj, jaz prosim le: Razmišljajmo! Boj mora biti, v življenju narodov je mir stagnacija, toda vprašanje je, ali mora biti boj tak, kakoršen je naš današnji? Priznati moram, da niti za te besede več nisem imel nikakega oficijelnega mandata od svoje stranke, bila je to beseda, ki mi je impulzivno pod utiskom tega slovesnega trenutka silila iz srca na usta, ampak moja želja je, da naj bi vzlic temu ne padla zgolj na trda, nerodovitna tla!

V tej zavesti in v tej nadi bom glasoval z mirno vestjo za nasvet, da se o predlogih ustavnega odseka preide v špeciialno debato. (Živahno odobravanje v središču. — *Lebhafter Beifall im Zentrum*.)

Deželni glavar:

Med govornike vpisan je še gospod poslanec Gangl.

Podam mu besedo.

Poslanec Gangl:

Visoka zbornica! Oglašam se k besedi kot poslanec delavskega mesta Idrije.

Poslanci, bodisi državni ali deželni, so le izvršujoči faktorji želja, potreb in zahtev svojih volilcev.

Zategadelj naj si misli visoka zbornica, da govori na moja usta tisto delavsko prebivalstvo Idrije, tako narodnonapredno kakor socialnodemokratiško, ki me je postavilo na to častno mesto. Njihov glas je moj glas, ker so me ravno moji volilci pooblastili do tega govora, ko sem se z njimi razgovarjal zadnje dni pred sklicanjem tega zasedanja. Mnenja sem namreč, da naj poslanec, preden zavzame svoje stališče glede tako velevažnega vprašanja kakor je volilna reforma, ki sega globoko v naše politiško življenje, povpraša za mnenje svoje volilce.

In kakšno je to mnenje glede volilne reforme, ki se mu jaz pridružujem z vsem svojim prepričanjem? To mnenje glede volilne reforme — da se izjavim kratko in precizno — je: Takšna volilna reforma je nesprejemljiva, in odklanjam jo z vso odločnostjo! (Ploskanje in pritrjevanje na galeriji. — *Händeklatschen und Zustimmung auf der Gallerie.*)

Deželni glavar:

(Pozvoni. — *Daß Glockenzeichen gebent*)

Pozivljam galerijo, naj bo takoj mirna in naj se vzdrzuje vsakega pojava!

Poslanec Gangl:

Takšna volilna reforma je ustavljena v korist posameznim strankam, nikakor pa ni ustavljena v korist doslej brezpravnim delavskim slojem.

V zadnjih šestih letih je bila v naših časopisih, na različnih javnih in tudi zaupnih shodih volilna reforma vedno na dnevnem redu. Volilna reforma je bila tisto preporno jabolko, ki je razdvojilo slovenstvo in ga razdvajalo celih šest let, da je zaradi tega trpela vsa naša kronovina v kulturnem, socialnem in gospodarskem oziru. Če pa pogledamo program obeh slovenskih strank, ki tvorita večino te visoke zbornice, vidimo tamkaj z debelimi črkami zapisano odločno in moško zahtevo po uvedbi splošne, enake, direktne in tajne volilne pravice za vsa javna zastopstva, torej tudi za deželni zbor kranjski.

Častiti gospod poročevalec dr. Šusteršič se je n. pr. že leta 1900 na svojih shodih v Kamniku in Ribnici z vso moško odločnostjo zavzemal v imenu svoje stranke za uvedbo splošne, enake, direktne in tajne volilne pravice za vse javne zastope, torej tudi za deželni zbor kranjski, podarjajoč, da pride deželni zbor kranjski do rednega delovanja samo tedaj, ako se uvede volilna pravica na principu splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti.

Ko je narodnonapredna stranka — mislim, da leta 1905. — revidirala svoj program, so tedaj njeni zaupniki postavili jasno določbo, da stoji narodnonapredna stranka na stališču splošne, enake, tajne in direktne volilne pravice za vse javne zastope, torej tudi za deželni zbor kranjski.

Od vasi do vasi, od mesta do mesta, resnično — kakor je omenil gospod poročevalec dr. Šuster-

šič — do zadnje kočice se je razburkal slovenski narod, hrepeneče čakajoč tistega trenutka, da se uveljavi takšna volilna pravica, kakršna sloni na principu splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti. In lahko rečem: Tresle so se gore, toda, žal, rodila se je uboga miš.

In da vztrajam pri tem primeru: Ta živalca, ki sem jo imenoval, ima vse lastnosti svojega plemena, volilna reforma — kakršna je danes predložena, pa nima nobene skupne karakterizacije, da bi jo uvrstil v ta ali oni zistem.

Gospoda moja! Pred vsem imamo tukaj zastopan privilegij.

Prevzvišeni knezoškof je sam svoj volilec in poslanec. Torej zastopa najmočnejšo stranko! (Poslanec dr. Lampe: — *Abgeordneter Dr. Lampe: „Ali se samega sebe voli? Saj je virilist!“*)

V drugi vrsti imamo kurijo veleposestnikov. 96 jih je, ki so vpisani v deželno desko. Od teh privilegirancev jih ostane približno 40 doma, približno 50 pa se jih udeleži volitve in pošlje 10 poslancev. Torej razmerje 5:1.

Imamo kurijo mest in trgov, imamo kurijo kmetjskih občin, torej imamo privilegij, imamo kurijalni zistem in sedaj imamo pridejano četrto, splošno kurijo, v kateri pa smejo voliti vsi volilci, torej tudi volilci, ki imajo že tudi sicer volilno pravico. Torej je obenem zastopan pluralni zistem. Vzemimo veleposestnika, ki je vpisan v deželno desko. Lahko voli v veleposestvu, lahko voli posredno v trgovinski zbornici in voli v splošni kuriji. Ako ni to višek pluralnosti, potem ne vem, kaj je še višek!

Visoka zbornica! Namen vsake reforme bodi in je, da reformira staro tako, da bo novo boljše od starega in da prinaša ljudstvu koristi. V interesu našega delavstva je, ki ostane po svoji večini in na podlagi te volilne reforme še nadalje brezpravno in izide iz tega volilnega boja brez svojega zastopstva, da se volilna reforma uveljavi samo na principu splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti.

Ta princip zagovarjam lahko prvič z interesnega stališča. Delavstvo in tisti brezpravni sloji, ki niso do danes imeli svobodnega vstopa v to visoko zbornico, imajo samo sveto in nepreklicno dolžnost, da plačujejo kroni direktni in indirektni davek, nimajo pa nobene moči, da bi tudi svoj glas povzdignili tam, kjer se ugotavljajo zakoni in uravnava ustavno in socialno življenje dežele kranjske.

Lahko utemeljim to zahtevo po uvedbi splošne, enake, direktne in tajne volilne pravice tudi na principu splošnega demokratizma.

Gospoda moja: Med slovenskim ljudstvom mora izginiti domnevanje, da se človek začinja šele tukaj in tukaj. Človek je najlepše ime, in človek se začne takrat, kadar ga je mati rodila. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: „Ali naj ima že takrat volilno pravico?“*)

In zaradi tega morajo vsi tisti, ki so do danes bili brezpravni, dobiti to volilno pravico,

ki jo damo le na podlagi splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti.

Naposled utemeljujem potrebo po taki volilni reformi tudi lahko z narodnega stališča. Ali naj bi imelo kranjsko nemštvo, ki tvori — recimo — 6% vsega prebivalstva, tako močno zastopstvo kot ga ima, medtem ko vsi drugi sloji v primeri ž njim nimajo primernege števila poslancev?!

Jaz sem popolnoma pravičen in priznavam, da gre zastopstvo Slovencem in Nemcem.

Na tem stališču stojim, ker je to že zahteva pravičnosti, da imajo tudi kranjski Nemci svoje zastopstvo, vendar pa le v tisti izmeri, kakor jim gre po številu prebivalstva.

Naposled se pa da tako volilno reformo, ki sloni na principu splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti, uveljaviti tudi s členom drugim državnega osnovnega zakonika, ki pravi, da so pred zakonom vsi državljani enaki. Ta enakost pa je mogoča šele tedaj, če se enakost uveljavi tudi glede volilne pravice. To pa gre le na ta način, da ustvarjajo vsi sloji te zakone, in sicer ustvarjajo tako, da odgovarjajo potrebam vsega prebivalstva, da ne čutijo ljudje samo peze, ampak da so udeleženi tudi pri pravicah.

In sedaj nastane lahko ugovor, da ni mogoče za deželni zbor kranjski uvesti take volilne reforme. Zakaj je ni mogoče uvesti? Pravijo, da se vlada protivi uvedbi take volilne pravice, ki sloni na principu splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti, da se ji upira in da proti temu upor ni nobene odporne sile, ni nobene pomoči.

Pri nas nimamo absolutizma, mi imamo konstitucionalizem, (Poslanec Plantan: — Abgeordneter Plantan: „Na papirju!“) in zaradi tega je vlada samo izvrševalni organ tega, kar sklepa in uveljavlja ljudsko zastopstvo. Vlada ima pravico in dolžnost, da odmerja in odkazuje pota, da si prizadeva izvrševati in čuvati zakon ljudstvu v korist, ni pa njena pravica in dolžnost, da bi ljudskim zastopnikom ukazovala, kako naj mislijo in sklepajo. Ako temu ni tako, potem smo mi popolnoma brezpotebni; potem pa naj vlada sama uveljavlja to in drugo, mi pa gremo lahko domov in prihranimo deželni blagajnici vsaj dijete. (Klicí na galeriji: — Ruhe auf der Gallerie: „Dobro!“)

Ravno tisto se je zgodilo takrat, ko je zavriščalo med avstrijskimi narodi, in se je zahtevala splošna in enaka volilna pravica za državni zbor na Dunaju. Takrat je ministrski predsednik grozil z vso odločnostjo, da vlada nikdar ne dovoli take volilne reforme. Ali se spominjate, kako so delavske mase povzdignile svoječasno svoj glas in zahtevale, da se vrata dunajske zbornice odpro vsem tem množicam in da naj se odtam kakor dobrodejno solnce razlije tista dobrota, ki daje vsem državljanom svobodo v izvrševanju aktivne in pasivne volilne pravice? Spominjam lahko visoko zbornico še na druga dejstva. Ali tedaj, ko je začula vlada to odločno voljo vsega prebivalstva, zlasti vseh avstrijskih delavskih slojev, je hitro

uveljavila splošno in enako volilno pravico za državni zbor.

Kako čvrsto stoje časih mnenja in nazori vlade, se da dokazati z mnogimi drugimi primerami. Visoki zbornici je znano, kako stališče so zavzemali zlasti visoki krogi glede militaristiške avstro-ogrske enotnosti. Nobene koncesije se ni hotelo dati spočetka. Ali danes vemo, kako se madjarščina zajeda v militariško telo; vemo, kako je volja ljudstva zmagala tako visok, neomajjan princip. In ako bi torej vlada, ki je bila takrat tako trdovratna in je stala na stališču, da ne pripusti uvedbe splošne, enake, direktne in tajne volilne pravice, imela res toliko moči, toliko življenske sile, bi morala preprečiti tako volilno reformo, kakor jo izkuša potisniti v ozadje sedaj pri nas na Kranjskem.

Vlada pade, ljudstvo ostane! — In s tem ljudstvom ostanejo vse tiste želje in potrebe po raznih reformah, ki globoko segajo v njegovo življenje. In dolžnost vlade je, da kaže ljudstvu legalna pota, ki po njih lahko doseže svoje pravice. Dolžnost vlade pa ni, da ščuje ljudstvo in vnema politiške strasti strank tako daleč, da pride ljudstvo v konflikt z raznimi kazenskimi zakoni.

Potem je tudi moč veleposestva, ki stoji nasproti uvedbi take volilne pravice, kakršno imam v mislih.

Priznavam, da imajo veleposestniki na Kranjskem, naši plemiči, (Poslanec dr. Lampe: — Abgeordneter Dr. Lampe: „Ki so živeli pred stoletji!“ Smeš na levi. — Gelächter links) ki so živeli pred stoletji, za kulturo, za rešitev naše dežele mnogo zaslug.

Ako je torej stališče vlade tako, da vztraja pri tem, da se ohrani kurija veleposestva, ali bi ne bilo potem vsaj pravično, da to, kar je njim zagotovljeno, tudi drugim da, da bi se torej vsaj v mestih in kmetiški skupini uvedla resnična, to je splošna in enaka volilna pravica, če je pogoj volilne reforme res ta, da ostane še dalje moč veleposestva!

Slišal sem, da vlada nikakor noče, da bi v tem jubilejskem letu ne deloval deželni zbor. Vlada hoče naša patrioška čuvstva zlorabljeti v svoje namene.

Jaz sem popolnoma prepričan, da po tej volilni reformi izide iz boja številna in zmagonosna samo Slovenska Ljudska Stranka. Takšna moč ji gre v sedanjem položaju. Naj bi bila zadovoljna s tako močjo, pa naj bi izdatnejše vplivala na vlado — ker ima vlada strah pred močnimi ljudmi! — da bi se ne upirala uvedbi volilne reforme po principu splošnosti, enakosti, direktnosti in tajnosti.

Visoka zbornica! Iz vsega tega, iz mojih izvajanj je razvidno, da se jaz v imenu svojih volilcev nikakor ne strinjam s predležečo volilno reformo in da ne morem glasovati zanjo.

Tedaj, ko je čestiti gospod poslanec dr. Šusteršič utemeljeval nujnost volilne reforme, je dejal, da naj se odpro s sprejetjem te volilne reforme vrata v to visoko zbornico vsem slojem slovenskim.

Jaz navdušen ponavljam te lepe besede: Naj se odpro vrata, odpro naj se od znotraj na vun, da jih ne bo sila ljudstva odprla od zunaj na noter. Lepše bi bilo, ako bi visoka zbornica sama dala brezpravnim slojem, kar jim gre, in vsi bi z veseljem zavriskali in rekli: To so tisti možje, ki so resnično zastopniki naših koristi! Ako se to ne zgodi — in to bi bila dolžnost tistih, ki so bili v ustavnem odseku — bo še večji ogenj zažarel in vzplamtel med našimi brezpravnimi sloji. Naj ulica govori — kakor je govorila ulica na Dunaju — da si osvobodi pot v to visoko zbornico!

Usojam se torej izjavljati, da ne morem glasovati za volilno reformo, kakor jo predlaga ustavni odsek.

Priporočam pa svoj predlog, ki se glasi (bere: — liešt):

„Deželni zbor naj sklene:

I.

Deželni zbor kranjski stoji neizprosno in neomajno na stališču splošne, direktne, tajne in enake volilne pravice.

II.

Stoječ na tem stališču, ne priznava in ne sprejme nobene druge volilne reforme razen take, ki je izvedena po principu splošnosti, direktnosti, tajnosti in enakosti.

III.

Deželni zbor poverja ustavnemu odseku nalogo, da izdela do jesenskega zasedanja volilno reformo, ki ji bodi podlaga splošna, direktna, tajna in enaka volilna pravica.

IV.

V ta namen ostani ustavni odsek še nadalje v permanenci.

(Odobranje in ploskanje na galeriji. — Beifall und Händeklatschen auf der Gallerie.)

Deželni glavar:

Po § 19. opravilnika moram vprašati visoko zbornico, ali je dovolj podprt ta-le predlog gospoda poslanca Gangla.

Prosim tedaj gospode, ki podpirajo ta predlog, naj blagovolijo ustati. (Zgodi se. — Gehehelt)

Predlog ni zadostno podprt in torej ne pride v obravnavo.

Besedo ima tedaj še gospod poslanec dr. Krek, ki se je pozneje še bil oglasil.

Poslanec dr. Krek:

Gospoda moja! Dolžnost moja je, v imenu našega kluba podati kratko izjavo. Kratko izjavo pravim zaradi tega, ker je glavna stvar, ki jo vsi težko čakamo, glasovanje o volilni reformi in ne

moremo te važne stvari dalje zadrževati. Ne maram pa tudi ne od svoje strani dajati povoda, da bi se gospodje razburjali ali celo sprli med sejo.

Gospod predgovornik povprašuje, kakošnega zistema je ta volilna reforma, ki se ima danes skleniti.

Res je, da nima drugega zistema nego zistem, ki se je od vseh strani povdarjal, zlasti tudi od gospoda poročevalca, namreč zistem kompromisa, in vsak kompromis ima svoj zistem. Ako hočete študirati zistem te volilne reforme, študirati morate zistem vseh strank, ki so ta kompromis sklenile, in potem boste dobili tudi popolnoma jasen in točen odgovor na vprašanje, katero je sprožil gospod predgovornik, namreč na vprašanje, kak zistem vejša za to volilno reformo, kedaj in kako naj se uvede splošna in enaka volilna pravica. To vprašanje je tudi za našo stranko, za klub, v katerega imenu jaz govorim in mislim, da tudi za klub častite narodnonapredne stranke otvoreno vprašanje. Tudi za nas slove, kakor za gospoda predgovornika, čisto jasno vprašanje: kedaj in kako je mogoče v tej zbornici uveljaviti splošno in enako volilno pravico. Toda, na ta način, kakor ga predlaga gospod predgovornik, mi ne pridemo temu odgovoru v obližje, in kakor veste, obstoji tukaj neko geslo, ki se je radikalno izvrševalo skozi šest let in ki ima še danes svojo moč, morda večjo kakor pred leti, namreč geslo, da se ne dopusti nobene razprave v tej zbornici, predno se ni rešila volilna preosnova in potemtakem pridemo, ko si moramo odgovoriti na vprašanje, da danes te volilne reforme sploh ni mogoče uvesti, do drugega vprašanja, ali hočemo še nadalje vzdrževati načelo v tej zbornici, da ne pride nobena stvar do razprave v tej zbornici, dokler se ni rešila volilna preosnova v smislu splošnosti in enakosti, ali pa da pristanemo na ta kompromis. In jaz moram odkrito povedati, da sem nasprotoval vladni predlogi, kakoršna je bila v razpravi pred par leti, nasprotoval ravno iz stališča, ki ga je zastopal gospod predgovornik. Toda danes pa vem in sem popolnoma prepričan in ve to lahko tudi gospod Gangl in ve to vsak, ki se zanima za naše javno življenje, da je splošna in enaka volilna pravica za sedaj v tej zbornici nemogoča. (Klici na levi: — Rufe laut: »Tako je!«)

Gospod Gangl naj bi bil poslušal gospoda grofa Barba, govornika iz veleposestva, ki je trdil, da je njegova stranka že sedaj največ žrtvovala za to volilno reformo in da je ta volilna reforma po svoji osnovi višek vseh koncesij, katere more dati veleposestvo in da smatra veleposestvo to volilno reformo za definitivno.

In iz tega lahko izprevidi, da gospodje na noben način niso pripravljene več žrtvovati, kakor so danes, in da je nemogoča za sedaj volilna reforma na tak način, ki ga bi bili mi najbolj veseli.

Opozarjati ga moram torej v tem vprašanju, da mi v tej zbornici nismo samo zastopniki strank, ampak da smo tudi poslanci, nismo samo strankarji, ampak tudi poslanci. To je dvojno, ki se

ne zлага v vsakem slučaju. Mi kot poslanci smo dolžni, da se autonomija dežele pravilno razvija, mi smo dolžni, da se kultura, kolikor se da podpirati s strani deželnega zbora, podpira in pa težnje vseh slojev naše dežele.

Ko sprejmemo to volilno reformo, kakor jo predlaga ustavni odsek, potem smo dobili svobodo za nadaljne delo in sicer svobodo za agitacijo volilne pravice v smislu splošnosti in enakosti, in svobodo za to, da pokažemo svojo moč vladi, tukajšni in centralni; dobimo pa svobodo tudi še za druga dela.

Zaradi tega sem iz polnega prepričanja danes tudi jaz, ki sem se vladni predlogi svoj čas upiral, za to, da se ta kompromis smatra kot nekaka srečna določba.

Cesta je prosta in na tej prosti cesti je prostora za agitacijo, za delo v zbornici in izven zbornice, in čaka nas povsod dovolj dela.

Gospodu predgovorniku narodno-napredne stranke sem hvaležen, da je priznal lojalnost Slovenske ljudske stranke v zadnjih bojih za volilno preosnovo.

Dolžnost moja je samo, da na eno točko njegovega govora tukaj dam javno pojasnilo, zakaj se namreč naša stranka ne more sprijazniti z mislijo, da naj bi imeli v splošni kuriji volilno pravico samo tisti volilci, ki v drugih kurijah ne volijo.

V volilni reformi je princip enakosti prvi princip in ta princip je (Poslanec dr. Triller — Abgeordneter Dr. Triller: »In potem pride splošnost?«) na vsak način v zmislu demokratizacije javnega življenja prvo in pglavitno načelo, načelo politične enakosti in ako postavimo novo kurijo, potem samo to enakost še obtežimo, neenakosti, dosedajni politični neenakosti postavimo še novo podporo, in vsled tega je nemogoče za resnično demokratično stranko, da bi privolila tako splošno kurijo.

Ne bom se oziral v bodočnost in ne bom obetal v imenu svojem, ali v imenu svojih tovarišev, na kak način se hočemo varovati, da nas strankarske strasti ne dobijo preveč v svojo oblast, ker prorokovanje je precej poceni rokodelstvo, ki ima navadno slabe posledice in za preroka mora človek imeti več sposobnosti kakor jaz. Pač pa vem, (Poslanec dr. Tavčar — Abgeordneter Dr. Tavčar: »Potem pa prorokujte!«) — ne bodem prorokoval — da se morejo strankarske strasti ogladiti le pri skupnem delu. Teren parlamentarnega delovanja je tisti teren, na katerem se po značaju skupnega delokroga tudi politične strasti med seboj ublažijo in umilijo.

V vseh teh borbah za volilno preosnovo tolažila me je glede na našo deželo najbolj ta resnica, katera se kaže pri vseh teh bojih, da namreč ljudstvo še zaupa parlamentarizmu in da želi rednim parlamentarnim potom doseči svoje težnje, dobiti si pravice, katere si prisvajajo, ker v tem slučaju, ko bi zaupanje do parlamentarizma padlo,

pride na dnevni red revolucija, in z današnjim dnem utrdimo mi parlamentarno delo v tej zbornici, teren prihodnjemu delu si zasiguramo.

Kakšna bo bodočnost strank v tej zbornici, o tem ne kaže govoriti. Tudi tega ne morem misliti, da bo to vedno ostalo tako, kakor je danes, da bo ostalo razmerje strank v tej zbornici neizpremenjeno. Naša dežela se bo tudi industrializirala. Industrija bode tudi napredovala pri nas in nikar naj nihče ne misli, da bo ostala naša dežela vedno agrarna, katero mnenje zastopa grof Barbo. Prihodnjih 20 let nas morda že pouči o tem, in lice naše dežele bo morda popolnoma drugačno kakoršno je danes. V teh razmerah, v katerih se gospodarska struktura naše dežele — rekel bi — od dne do dne spreminja, bo seveda posameznim strankam težko vzdržati svojo pozicijo in si utrditi to, kar imajo. To pa naj dela vsaka stranka sama, kakor more. Pokopati se ne more ne naše, ne socialno-demokratske, ne narodno-napredne stranke. To je gotovo: Ljudje popolnoma drugih svetovnih naziranj in prepričanj so bili, ostanejo in bodo vedno ostali. Ampak pokoplje se lahko vsaka stranka sama in kakor ne bomo v slučaju, če bi mi bili v potrebi, če bi bila naša stranka v sili, kakor gotovo ne bomo v tem slučaju šli prosit k vam, k gospodom narodno-napredne stranke, da nas rešite, tako ne morete zahtevati od nas, in ne morete pričakovati, da bi mi vaše življenje nalašč s svojim delom podaljšali. (Poslanec dr. Triller: — Abgeordneter Dr. Triller: »Tudi ne maramo!«)

Ako bodedo brez sentimentalnosti kot realni politiki, zavedajoči se, v kakem poklicu živimo, delali vsak po svoje, pri tem pa seveda upoštevali, da brez neke medsebojne tolerance politično in parlamentarno življenje ne more uspevati, potem se bomo vselej, kadar bo kako skupno delo, našli v ospredju, našli v obrambi pravic našega slovenskega naroda, našli se bomo v obrambi pravic našega ljudstva, našli se bomo v obrambi kulturnih in gospodarskih interesov naše dežele in njenega prebivalstva.

Gospoda! Brez sentimentalnosti pravim, ker samo v tem slučaju, ako afekt premaguje razum, samo v tem slučaju pridejo seveda potem navadno nerodni pojavi na dan. Vidi se pa te stvari v istini navadno mnogo hujše, kakor so dejansko.

Kuhinja je vedno nekaj takega, kar je boljše, da se ne gleda, ako se hoče potem jesti s tekom. Tako je tudi v politiki in v parlamentarnem delu.

Jaz sem prepričan, da bodo prihodnji rodovi te velike boje, ki smo jih imeli, in vse tiste silne afekte, ki so se v njih pojavljali, pozabili. Tega si niti misliti ne bodo mogli, kako je bilo mogoče, da so se pesti dvigale in da smo se bolj, kakor je bilo neobhodno potrebno, včasih zmerjali med seboj.

Prihodnji rodovi ne bodo tega vedeli. To pa, kar bodedo storili, to, kar bo residuum našega dela, to pa bode služilo tudi kasnejšim rodovom v korist, in zato brez sentimentalnosti povdarjam,

da je veliko boljše, ako se res nekaj stori v najhujši razdraženosti, kakor pa, da stagnira politično in parlamentarno življenje.

V prihodnosti bodo tudi še butale strasti. Ako bo efekt vedno tak napredek v političnem in demokratijskem življenju, kakor ga kaže poročilo današnjega ustavnega odseka, bodem jaz kljub temu, da se bodo slabotni značaji upirali boju, veselil tudi boja in strasti, ki se bodo v takem boju razvile. (Odobrovanje in ploskanje na levi. — Beifall und Händeklatschen links.)

Deželni glavar:

Ker nihče več ni vpisan med govornike, vprašam, ali morda sicer še kdo gospodov poslancev želi besede v generalni razpravi?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ako ne, je splošna debata sklenjena.

Predno podelim besedo gospodu poročevalcu, jo dam gospodu poslancu dr. Lampetu, ki se je bil oglasil za faktučni popravek.

Poslanec dr. Lampe:

Visoka zbornica! Dasiravno je bilo rečeno, da se ima pri današnji debati oglasiti k besedi od vsake stranke samo po en govornik, sem se vendar oglasil tudi jaz k kratkemu stvarnemu popravku zato, ker je gospod govornik narodno-napredne stranke v tej debati čutil potrebo, dirmiti se moje osebe. Nečem biti obširen in tudi ne tako netakten, da bi pri tako velevažni debati, ko se vendar gre le za stvar samo, spravil osebnosti na dan. Popravljam torej kratko samo stavek, da sem jaz na nekem shodu na Dolenjskem rekel, da je narodnonapredna stranka izdala interese delavstva. Gospoda, na tej stvari lahko popravljam, da nisem na tem shodu tega govoril, pač pa sem na drugih shodih govoril različne stvari o razmerju narodnonapredne stranke nasproti delavstvu (Veselost. — Heiterkeit) in sem tedaj govoril to, da je narodnonapredna stranka v agitaciji glede volilne reforme vsikdar rabila demokratični plašč samo za to, da bi zakrivala in reševala privilegij kurij. To sem govoril in govoril tudi to, da je narodnonapredna stranka mnogokrat ilojalno postopala proti delavstvu, in citiral sem pri tem njeno ravnanje v ljubljanskem občinskem svetu.

Gospoda moja, mi bomo v naslednji dobi itak imeli še dovolj prilik, sodelovati pri raznih demokratičnih reformah ne samo deželnega, ampak tudi raznih občinskih redov v korist delavstvu, in tedaj bom zopet stopil narodnonapredni stranki nasproti in vprašal: Gospodje, ali Vi izdajate interese slovenskih delavcev, ali ne?! (Ugovarjanje v središču, veselost in odobrovanje na levi. — Widerspruch im Zentrum, Heiterkeit und Beifall links.)

Deželni glavar:

Ker je debata sklenjena, ima sedaj končno besedo gospod poročevalec.

Poročevalec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Strinjam se z nazorom častitega tovariša dr. Kreka, da je pri takih stvareh, kakor je današnja predloga ustavnega odseka, glavna stvar glasovanje, govorjenje pa čisto postranska stvar. To je pri vsakem kompromisu tako: ta se sprejme, ali odkloni, kar se govori, je pa manjšega pomena. Prepričan sem, da je tudi gospod tovariš Gangl istega mnenja, ker sem uverjen, da tistega, kar je govoril, ni govoril za nas, ampak za druge, osobito za velikega idrijskega sociologa Antona Kristana in njegove prijatelje. (Poslanec Gangl: — Abgeordneter Gangl: „Ni res!“) Mislim torej, da je glavna stvar glasovanje. Ako vendar nekoliko reagiram na besede nekaterih gospodov predgovornikov, se čutim k temu nekam vezanega. Osobito povdarjam, da me je govor gospoda govornika narodnonapredne stranke v glavnih potezah — z vsem se ne strinjam — dirnil jako simpatično, in jaz mislim, da če bo častita narodnonapredna stranka hodila po tistih potih, katere je načrtal tovariš gospod dr. Triller, da potem se bomo morebiti v 80% slučajev našli in lahko skupaj delovali za napredek naše dežele. Glede ene točke se pa z govornikom narodnonapredne stranke ne morem strinjati. Glede te točke sva si bila že iz vsega početka pri pogajanjih, ki so se vršila za kulisami, nasprotna, in, kakor vidim, jaz njega nisem prepričal o svojem naziranju glede tega vprašanja, kakor tudi on mene ne o njegovem. To je vprašanje, ali naj bo četrta kurija splošna kurija, ali, kakor jo kliče tovariš dr. Triller, „Čista četrta kurija“. Tukaj gremo narazen. Res je, mi smo v zadnjem času pri kompromisni akciji marširali sporazumno, takorekoč roko v roki z narodnonapredno stranko in skušali od nasprotujočih faktorjev doseči, da se postavi volilna reforma na kolikor mogoče široko podlago. Pri tej priliki smo se tudi prizadevali doseči to, da bi se uvedla splošna in enaka volilna pravica v kuriji mest in trgov in v kuriji kmetijskih občin.

To se je razdrlo na eni strani vsled odpora najmerodajnejših faktorjev v državi, na drugi strani pa tudi vsled odpora veleposestnikov, kateri imajo ja priliko, zaprečiti vsako volilno reformo s tem, da rečejo: „dober dan, gospoda,“ in grejo iz zbornice ven. Ta oblika volilne reforme se je torej izkazala kot nemogoča.

Nato smo prišli na vprašanje: Ali splošna kurija, ali čista IV. kurija? — in tukaj je gospod tovariš dr. Triller zastopal res mnenje, da naj se uvede čista IV. kurija, v kateri naj volijo samo tisti, ki v dosedanjih kurijah nimajo volilne pravice. Kakor so se pa tukaj najina pota ločila, tako se je pa v tej točki tovariš dr. Triller našel z gospodom grofom Barbotom kot zastopnikom veleposestva, ki je takoj izjavil, da mu je čista IV. kurija mnogo bolj simpatična, kakor splošna kurija. Čisto naravno! Čista IV. kurija ne pomenja nič drugega, kakor dosledno izpeljavo in spolnitev kurijalnega sistema. Kdor hoče kurije — in gospodom veleposestnikom

verjamem, da hočejo kurije trajno obdržati, — tisti je za tako čisto IV. kurijo. S tem bi bil potem ta kurijalni zistem od zgoraj do spodaj logično dovršen! Ravno iz tega vzroka pa je slovenska ljudska stranka nasprotovala čisti četrti kuriji in se je postavila na stališče, da IV. kurija sme in zamore biti le splošna kurija, v kateri volijo vsi brez razlike po splošnem in enakem volilnem pravu. Kajti s tako res splošno kurijo napravimo v kurijalni zistem luknjo in na ta način omogočimo, da sčasoma, kar smo že pri pogajanjih čisto odkritosrčno povedali, lažje razderemo stavbo kurij in pridemo do splošne in enake volilne pravice.

Čista četrta kurija, za katero se vnema gospod dr. Triller, je spopolnitev in utrditev kurij; splošna kurija pa, kurija splošnega in enakega volilnega prava, je pa negacija kurij, ki jim je — kar se je pokazalo pri državnozborskem volilnem zistemu, smrtno nevarna. —

Gospod tovariš dr. Triller je tudi govoril o § 33. deželnega reda. Gospoda moja, moj odgovor bo čisto kratek. Jaz izražam nado in upanje, da se tista disciplinarna oblast, katero ustanavlja § 33. deželnega reda, nikdar ne bode rabila. Uverjen sem, da bo okolnost, da ta disciplinarna oblast ekzistira, da je deželnemu glavarju dana, da bo že ta okolnost tako uplivala, da nikdar do tega prišlo ne bode, da bi ta paragraf v resnici bilo treba rabiti. Da bi naša stranka kedaj bila mislila, da bo ona v stanu s tem paragrafom ubiti drugo svetovno naziranje, za tako najivne nas ne smete imeti! Različna svetovna naziranja so bila zmiraj in bodo, naziranja se sploh ubiti ne dajo, ampak če ubijete stotine in tisoče ljudi, takoj pridejo druge stotine in tisoči, ki se žrtvujejo za isto naziranje. Vsaj to najbolje uči zgodovina krščanske cerkve. Vsaj veste, v prvih začetkih ni bilo veliko kristjanov in rimski vladarji so bili jako mogočni in ukazali so nekega lepega dne, vse kristjane pomoriti. Kristjani so se nato veselo morili, ampak končno jih je bilo vendar zmiraj več! To, gospoda moja, je nauk zgodovine; različna svetovna naziranja so in bodo ostala! Če pa je gospod tovariš dr. Triller rabil sliko od kupole Sv. Petra in rekel, da, če je še tako velika in visoka, vsega naroda slovenskega vendar ne spravimo pod njo, bi jaz rabil drugo sliko in rekel: kdorkoli je še prišel v Rim, in je v resnici stal pod kupolo Sv. Petra, je bil, če je imel količkaj razuma in čuta za kaj lepega in vznesenega, zelo vesel, da je stal pod to kupolo. (Odobranje na levi. — Beifall links.)

Sedaj pa še eno besedo tovarišu Ganglu. On stoji na jako enostavnem stališču. On pravi: Splošno in enako volilno pravico, ali nič! To je jako enostavna formula in tudi lahko razumljiva formula; ampak, ali si predstavlja tovariš Gangl konsekvence tega, če bi mi to formulo sprejeli? Kaj bi bila posledica? Posledica bi bila, da bi tisti sloji, ki so bili dosedaj izključeni od volilne pravice za deželni zbor — in med te spadajo tudi idrijski delavci — še leta in leta čakali na to volilno pravico. (Pri-

trjevanje na levi in ugovarjanje na galeriji. — Zustimmung links und Widerspruch auf der Galerie)

Deželni glavar:

(Pozvoni. — Daß Glockenzeichen gebend.)

Prosim za mir na galeriji!

Poslanec dr. Žitnik:

Ti ljudje naj se odstranijo!

Deželni glavar:

Pri najmanjši zopetni pojavi takoj dam takoj galerijo izprazniti!

Poročevalec dr. Šusteršič.

(Nadaljuje: — Fortfahrend:)

Gospoda moja! Kdor pa v resnici hoče volilno reformo, kdor res hoče, da pridejo v deželni zbor doslej brezpravni sloji, da se vrata deželne zbornice odpro tistim, ki so sedaj še izključeni od volilne pravice, tisti mora, kakor stoje stvari in kakoršne so razmere, nastopiti pot kompromisa — in to so spoznali tudi vsi tovariši od stranke gospoda poslanca Gangla — in mora biti zadovoljen s tem, kar se je v ustavnem odseku sklenilo. Gospoda moja, poglejte vendar našo splošno kurijo, kakor jo predlaga ustavni odsek! Močnejša bode relativno, nego splošna kurija v katerikoli drugi deželi! Kranjska dežela lahko s ponosom reče, da koraka na čelu demokratičnega napredka. Ko se je šlo za uvedbo splošne in enake volilne pravice za državni zbor, kdo je takrat v prvih vrstah korakal, kdo prvi zastavil vse svoje sile? To je bilo slovensko ljudstvo na Kranjskem, stoječe v taboru Slovenske ljudske stranke in prvi je bil slovenski kmet in slovensko delavstvo. In gospoda Gangla jaz takrat nisem videl v teh vrstah. (Poslanec Gangl. — Abgeordneter Gangl: „Ni res!“ — Poslanec Jaklič: — Abgeordneter Jaklič: „Pokliči Tvoje učitelje, ki so bili vedno proti nam, ki smo se borili za splošno in enako volilno pravico!“ — Poslanec Gangl: — Abgeordneter Gangl: „Jaz sem bil za splošno in enako volilno pravico v „Učiteljskem Tovarišu!“)

Deželni glavar:

(Pozvoni. — Daß Glockenzeichen gebend.)

Prosim, nobenih pogovorov!

Poročevalec dr. Šusteršič:

(Nadaljuje: — Fortfahrend:)

Torej gospoda moja, jaz samo povdarjam in pravim, da je Slovenska ljudska stranka stala vedno v ospredju bojev za uvedbo splošne in enake volilne pravice in jaz bi tovarišu Ganglu kot trobilu socialno-demokratične stranke in kot izvršujočemu organu svojih idrijskih volilcev eno povedal, namreč,

da je socijalno-demokratska stranka in njeno glavno glasilo „Arbeiterzeitung“ javno priznala, kako velike zasluge ima ravno Slovenska ljudska stranka za uvedbo splošne in enake volilne pravice za državni zbor. Če pa tovariš Gangl pravi: „Ulica bo govorila,“ odgovarjam jaz: Če bo ulica izvojevala splošno in enako volilno pravico za deželni zbor, — mi je bomo gotovo iz srca vsi veseli. Če bo pa vsa stranka gospoda Gangla zadovoljna s tem, je drugo vprašanje. (Veselost in odobravanje na levi. — *Weiterfeit und Beifall links.*)

Torej stvar je ta. V takih stvareh je napredek mogoč samo korakoma. Tudi v državnem zboru je bila najprej uvedena splošna kurija in 10 let pozneje je prišla splošna in enaka volilna pravica. Tako se tudi za deželni zbor ne da naenkrat doseči splošna in enaka volilna pravica. Mi pa ne moremo toliko časa čakati in od volilne pravice izključenih slojev zunaj zbornice pustiti, da bo vprašanje splošne in enake volilne pravice za deželni zbor godno postalo. Mi jim moramo že preje, že koj sedaj dati pristop v zbornico in jaz trdim, da mora iz teh razlogov vsak pravi pristaš splošne in enake volilne pravice glasovati za današnji predlog ustavnega odseka. Tovariš Gangl seveda lahko mirno glasuje zoper, ker to ni čisto nič nevarno; uverjen sem pa, če bi bilo odvisno od njegovega glasu, li predloga ustavnega odseka postane zakon ali ne, da bi potem tudi on revidiral svoje mnenje in rekel: Dolžan sem tistim, ki so doslej še zunaj zbornice, da glasujem za predlog, ker bolje je vendar, da dobijo tistih 11 zastopnikov, kakor če nimajo nobenega. (Odobranje na levi. — *Beifall links.* — Poslanec dr. Triller: — *Abgeordneter Dr. Triller: „Nobenega ne bo notri!“*)

V tem zmislu še enkrat priporočam, da glasujete za predlog ustavnega odseka. (Živahno odobravanje na levi. — *Lebhafter Beifall links.*)

Poslanec Gangl:

Prosim besede za faktični popravek!

Deželni glavar:

Gospod poslanec Gangl ima besedo za faktični popravek.

Poslanec Gangl:

• Gospod poročevalec dr. Šusteršič je dejal, da sem govoril za velikega socijologa idrijskega. Izjavljam, da tega nisem storil. Jaz sem v začetku svojega govora izrekel, da prosim visoko zbornico, da smatra, da govori na moja usta tisto delavsko prebivalstvo Idrije, tako narodnonapredno kakor socijalnodemokratsko, ki me je postavilo na to častno mesto. (Ugovori na levi — *Widerpruch links.*) Če ne verjamete, preskrbim izjave tako narodnonaprednih kakor socijalnodemokratskih svojih zapnikov, ki so me pooblastili do tega govora.

Toliko izjavljam kot faktični popravek k izvajanjem gospoda predgovornika.

Deželni glavar:

Glasovati nam je sedaj o tem, ali se preide o predlogih ustavnega odseka, oziroma o predloženih zakonskih načrtih deželnega reda in deželnega volilnega reda v špeciialno debato.

Tisti gospodje, ki ste za prehod v nadrobno razpravo, blagovolite ustati.

(Zgodi se. — *Gehehelt.*)

Predlog je sprejet in mi prestopimo torej v nadrobno razpravo.

Prej še konstatujem, da je sklep storjen ob navzočnosti več kot $\frac{3}{4}$ vseh poslancev in s tisto kvalificirano, naddvretjinsko večino glasov, katero zahtevata § 38. deželnega reda in § 46. deželnega volilnega reda za vojvodino Kranjsko za spremembe deželnega reda in deželnega volilnega reda.

Preidemo torej v nadrobno razpravo in sicer o načrtu zakona, s katerim se spreminja deželni red za vojvodino Kranjsko.

Prosim gospoda poročevalca!

Poročevalec dr. Šusteršič:

Člen I.! — *Artikel I!*

Deželni glavar:

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich.*)

Ker ne, prosim glasovati.

Gospodje poslanci, ki ste za člen I., izvolite se vzdigniti raz sedeže!

(Zgodi se. — *Gehehelt.*)

Sprejeto in sicer so za ta člen I. vsi gospodje poslanci izvzemši enega in torej je dana kvalificirana večina v zmislu § 38. deželnega reda, ki zahteva, da morajo, ko bi se nasvetovale spremembe deželnega reda, biti prisotne vsaj tri četrtinke vseh poslancev, in drugič, da morata dotičnemu nasvetu pritrditi vsaj dve tretjini od prisotnih poslancev.

Pride na vrsto

paragraf 3.! — *Paragraph 3!*

Želi kdo besede?

Poslanec dr. Vilfan:

Prosim besede!

Deželni glavar:

Gospod poslanec dr. Vilfan ima besedo.

Poslanec dr. Vilfan:

Slavna zbornica! K § 3. stavim dodatni predlog, da se v njem — v zvezi s § 3. deželnozbornskega volilnega reda — po IV. točki uvrsti stavek, ki se glasi:

„Z mesti in trgi ne volijo one vasi, katere morebiti tvorijo jedno politično občino z dotičnim mestom.“

Deželni glavar:

Prosim, gospoda predlagatelja, da mi izroči pismeni predlog!

(Zgodi se. — Gefchieht.)

Staviti moram najprej vprašanje, ali kdo podpira ta predlog.

Tisti gospodje, ki podpirate predlog, izvolite ustati!

(Zgodi se. — Gefchieht.)

Predlog je zadostno podprt in je torej v razpravi.

Besedo ima gospod poslanec dr. Vilfan v utemeljevanje predloga.

Poslanec dr. Vilfan:

Vem, da zadenem na upor, da je prazen vsak boj in da ničesar ne bom dosegel, vendar naj mi visoka zbornica dovoli, da vkljub temu v kratkem obrazložim svoj predlog.

Že gospod poročevalec je omenil, da je velika sporna točka v tem, ali naj volijo z mesti in trgi tudi vasi, katere — navidezno sodeč — spadajo politično v mestno občino, katere vasi pa nimajo nobenega mestnega značaja. V tolažbo meni najbrž je tudi že gospod tovariš dr. Triller o tej stvari govoril, da se bo lahko rešila tekom te volilne dobe. Ali, visoka zbornica, jaz pa mislim, da nam te sporne točke nikakor ni treba naprej vleči, ker se jo s tem mojim predlogom lahko takoj iz sveta spravi. Kakor si razlagam poročilo ustavnega odseka, bodo kmetski poslanci prišli z velikansko večino v zbornico, ker danes so tudi veleposestniki sami trdili, da so takorekoč ena skupina s kmetskimi poslanci. Zato bi jaz apeliral na pravičnost zbornice, da bi moj predlog sprejela, da se spravi stari spor iz sveta in ker veste, da razne politične oblasti stvar različno razsojajo in ker tudi od upravnega sodišča ni pričakovati v vseh slučajih enake razzsodbe. Kakor je znano, pa upravno sodišče dandanes tudi tako počasno sodi, da pridejo rešitve in razzsodbe mnogo mnogo prepozno. Ta spor bi se s tem mojim predlogom spravil popolnoma iz sveta in zgodilo bi se tudi to, da bi bilo konec omenjenim različnim interpretacijam. Vzemimo Lož; tam se je razzsodilo, da dotične vasi ne volijo z Ložkim mestom. Nasprotno je bilo s Kamnikom, kjer volijo z mestom vasi, ki ne spadajo k mestu, in s tem odločajo ter pripravijo mesto ob pravega njegovega zastopnika. Torej, visoka zbornica, nikakor ne morem biti mnenja, kakoršnega je gospod poročevalec dr. Šusteršič in kakoršnega je tudi moj prijatelj dr. Triller, ki hočeta, da bi se ta spor še naprej vlekel. S to od mene predlagano določbo v zvezi z odgovarjajočo spremembo § 3. deželnozborskega volilnega reda se spravi ta spor iz sveta in potem bodo, kakor

kmetske občine, tudi neagrarni krogi trajno zastopani v tej zbornici.

Deželni glavar:

Želi še kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich)

Ker ne, ima gospod poročevalec besedo.

Poročevalec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Predlog častitega gospoda predgovornika meri na to, da bi se že danes, takorekoč „en passant“, rešil nek stari spor, ki eksistira in se vleče skozi desetletja, odkar obstoji naša deželna ustava, zaradi vprašanja, kaj spada pravzaprav v skupino mest in trgov in kaj v skupino kmetskih občin. Omenjam pa takoj, da je od okoli leta 1880. neka stalna praksa v veljavi pri upravnih oblastih naše dežele. V nekaterih občinah so volili samo mesta in trgi, v drugih občinah tudi vasi v mestni skupini. V Kamniku na primer so se, če se ne motim l. 1879. priklopile vse vasi te občine v mestno skupino. To se je zgodilo pod županstvom, če se ne motim, dr. Samca in, če se prav spominjam, v ta namen, da se je osigurala slovenska večina v tem okraju, ki takrat ni bila popolnoma gotova. To je potem tako ostalo. Nasprotno se je v tistem času napravilo v Ložu. V prvih treh volilnih dobah je cela občina volila v mestni skupini; leta 1879., če se prav spominjam, se je pa od Loža odtrgal Podlož in je volil odsej v kmetskih občinah. Ta praksa se je potem utrdila in upravne oblasti ni bilo mogoče pripraviti, da bi bila odstopila od tega.

Po mojem mnenju se to važno vprašanje ne da rešiti kar tako meni nič, tebi nič. To je važno vprašanje, pri katerem je treba upoštevati razne momente in kolikor toliko ozirati se na obstoječo prakso in katero se bo po mojih mislih smelo rešiti le po treznem vsestranskem prevdanku. Moralo se bo trezno in vsestransko premisliti, kdo ima pravzaprav pravico voliti v kmetskih občinah in kdo spada pod pravico mestnih občin. Vse te stvari bo — vsaj sem to omenil že v začetnem svojem govoru — mogoče rešiti v bodočem ustavnem odseku, katerega bo volil kompletirani deželni zbor. Gospod predlagatelj naj bo uverjen, da nam je ravnolotiko ležeče na rešitvi tega vprašanja, kakor njemu, in jaz mislim, da zaradi tega ne bo nastal noben prepir. Iz navedenih razlogov pa ne morem biti za to, da bi se že sedaj rešilo to vprašanje, kakor se je tudi že v ustavnem odseku samem sklenilo, da se rešitev tega spora prepusti kompletiranemu deželnemu zboru.

Predlagam torej, da sprejme visoka zbornica § 3. nespremenjeno po nasvetu ustavnega odseka.

Deželni glavar:

Prestopimo na glasovanje.

Imamo tukaj dva predloga, predlog ustavnega odseka in pa spreminjalni predlog gospoda poslanca dr. Vilfana, ki se glasi (bere — liešt!)

„Z mesti in trgi ne volijo one vasi, katere morebiti tvorijo jedno politično občino z dotičnim mestom.“

Bomo najprej glasovali o tem spreminjalnem predlogu. Tisti gospodje, ki ste za predlog gospoda poslanca dr. Vilfana, izvolite ustati.

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Predlog je v manjšini, torej odklonjen.

Pride na vrsto predlog ustavnega odseka in jaz prosim tiste gospode, ki so za § 3. deželnega reda, kakor je tiskan v prilogi 24., da se vzdignejo raz sedeže!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Predlog je sprejet in sicer z ono kvalificirano večino, kakor jo zahteva § 38. deželnega reda.

Paragraf 11.! — *Paragraph 11!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich*.)

Ako ne, glasujmo! Gospodje, ki ste za § 11., kakor ga je predložil ustavni odsek, blagovolite ustati!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Sprejet s potrebno kvalificirano večino v zmislu § 38. deželnega reda.

Paragraf 12.! — *Paragraph 12!*

Želi kdo gospodov poslancev besede k temu paragrafu?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich*.)

Temu ni tako, prosim torej glasovati. Gospodje, ki ste za § 12., blagovolite ustati!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

§ 12. je sprejet s potrebno kvalificirano večino, to je ob navzočnosti več kot $\frac{3}{4}$ vseh poslancev in z več kot $\frac{2}{3}$ glasov.

Paragraf 15. a! — *Paragraph 15 a!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich*.)

Nihče — torej se bo glasovalo.

Gospodje, ki ste za ta paragraf, ustanite, prosim, s sedežev!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

§ 15. a) je sprejet s potrebno kvalificirano večino glasov ob navzočnosti več kot $\frac{3}{4}$ vseh poslancev.

Paragraf 33.! — *Paragraph 33!*

Poslanec dr. Novak:

Prosim besede!

Deželni glavar:

Gospod poslanec dr. Novak ima besedo.

Poslanec dr. Novak:

Usojal bi si tukaj staviti predlog, da naj se s tem § 33. predlagane spremembe deželnega reda izpuste, eventualno naj se v predležečem § 33.

namestu predpredzadnjega odstavka: „Priziv zope ta sklep na deželni zbor je nedopusten“ — vzame notri odstavek: „Priziv zoper ta sklep je dopusten na deželni zbor“.

Deželni glavar:

Prosim za spisani predlog!

Predlog, ki ga stavi gospod poslanec dr. Novak, se glasi (bere — ličst:)

„§ 33. predlagane spremembe deželnega reda naj se izpusti; eventualno naj se v § 33. predpredzadnji odstavek določi: Priziv zoper ta sklep je dopusten na deželni zbor.“

Prosim gospoda poslanca dr. Novaka, da utemelji ta svoj predlog!

Poslanec dr. Novak:

Visoka zbornica! Zelo kislo jabolko je za-me s sprejemom predležečih načrtov deželnega reda in deželnega volilnega reda, vendar bom vobče glasoval za predlogo ustavnega odseka. So pa gotove določbe tako v deželnem redu, kakor v deželnem volilnem redu, preko katerih molče s pošteno vestjo ne morem preiti. Med te spada tudi disciplinarna določba § 33. deželnega reda. Ta določba sega tako živo v kri in meso posameznih poslancev kakor tudi cele zbornice, da se mi vsekako zdi potrebna kritike iz naslednjih razlogov.

Najprej se mi določba zdi v moralnem protislovju s poročilom samim. Poročilo ustavnega odseka pravi na strani 3. (bere — ličst:)

„Odsek se je pri reševanju svoje naloge uveril, da je tako deželni red kakor osobito deželni volilni red še v marsičem potreben reforme. To pa je obširno delo, ki rabi daljšo dobo — mej tem ko je nujno, da pridejo poslanci splošnega volilnega prava do sodelovanja pri deželni zakonodaji in samoupravi. Tudi odgovarja demokratičnemu načelu, da poslanci splošnega volilnega prava že sodelujejo pri nadaljni obsežni ureditvi deželne ustave. To so razlogi, ki so vodili ustavni odsek, da se je odločil predlagati provizorij v obliki označenih prehodnih določb.“

Visoka zbornica, nujno je tedaj le to po poročilu ustavnega odseka, da pridejo poslanci po demokratičnem načelu v zbornico. Ena najvažnejših pravic vsakega zakonodavnega zastopa pa je ta, da si tak zastop sam ustvari svoj hišni red, svoj opravični red in svoj disciplinarni red. Po mojem mnenju današnja zbornica nima pravice, prihodnjemu deželnemu zboru prejudicirati in jemati priliko, da si sam ustvari svoj opravični red in svoj disciplinarni red. Mislim, da današnja zbornica prekorači svoje pravice, ako odvzame prihodnji priliko sama ustvariti si svoj opravični red. Mislim dalje, da ni vzroka, ne zaupati prihodnjemu deželnemu zastopu, da si bo znal sam prav izdelati hišni in opravični red. Čemu pa potem ta določba in čemu že sedanja zbornica izpleta bič za pre-

greške, ki bi se baje utegnili goditi v prihodnjem deželnem zboru?

So pa še drugi vzroki, ki govore proti disciplinarni določbi, in to vzlic temu, da se je ustavni odsek enoglasno zjedini v to, da se sprejme v zakon ta disciplinarni odstavek. Pri tem me tudi ne ovira lepo zagotavljanje gospoda poročevalca in njegova nada, da sploh nikdar prišlo ne bode do uporabe te določbe. To je jako optimistično načelo, ki je pa eklatantno ovrženo s potrebo, ki se je čutila, da se je v deželnem redu statuirala ta disciplinarna določba, s čemer je vendar že dovolj jasno označena možnost, da se ta določba utegne tudi faktično uporabljati. Ta določba odpira nasilstvu vse duri. Predsedniku se zazdi, da je kaka stvar žaljiva, mahoma skliče disciplinarni odsek, v tem disciplinarnem odseku se nakrat najde večina, ki soglaša s predsednikovim nazorom, in poslanec manjšine je že izključen, ne da bi imel prilike, pritožiti se na višjo inštanco, ki je deželni zbor sam. Ta procedura je istotako kratka, kakor krivična, — vsaj mora vsakemu obtožencu vendar biti dana prilika, da se brani in proti razsodbi uporabi sredstvo pritožbe. Samo v tem slučaju, v parlamentarnem zastopu dežele Kranjske, naj bi bilo to popolnoma izključeno! Naj se nikari ne sklicuje ustavni odsek na Anglijo in Francijo. Vsaj ni nikjer rečeno, da so tamošnji parlamentarni redi ravno idealni in da nam morajo služiti kot vzorec. Preverjen sem, da znajo tudi v njih marsikatero določbo trpeti kake spremembe. Kar obstoji in je morda prav v drugih deželah, nas ne sme motiti, da ne bi videli krivice in nasilstva, ki tiči v tem § 33.

Pa tudi iz stališča stranke, Slovencev, združenih v narodno-napredno stranko, moram proti tej določbi protestirati čim najizrecneje. Naša stranka, pravzaprav edina radikalna zastopnica Slovenstva, že itak trpi dovolj zasramovanja, od vlade, od Nemcev, od klerikalcev (Smeh na levi. — *Gefächter links.*), in če se uveljavi sedaj še tako nasilstvo v zbornici, odvzeta jej bo s tem vsaka prilika, svoje predloge in svoja gravamina prinašati v zbornico.

Predlagam tedaj, da se § 33. tako spremeni, da se ž njim predlagane spremembe deželnega reda popolnoma izpuste — eventualno, da se predpredzadnji odstavek tako določi: „Priziv zoper ta sklep je dopusten na deželni zbor“.

Deželni glavar:

Čuli ste motivacijo tega predloga. Najprej moram vprašati, ali je zadosti gospodov, ki ga podpirajo. Gospodje, ki ga podpirate, izvolite torej ustati!

(Zgodi se. — *Gefächteht.*)

Predlog je zadostno podprt in je v razpravi. Kdo želi besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich.*)

Nihče se več ni oglašil, forej prosim gospoda poročevalca!

Poročevalec dr. Šusteršič:

Prvi del predloga gospoda predgovornika dr. Novaka je pravzaprav nedopusten, ker ni noben predlog, ampak samo izjava, da bo glasoval proti § 33. —

Drugi del predloga pa se glasi (bere. — *liest.*):

„naj se v § 33. predpredzadnji odstavek določi: Priziv zoper ta sklep je dopusten na deželni zbor.“

Gospoda moja, jaz res iz polnega prepričanja zagovarjam ta § 33. tako, kakor ga je predložil ustavni odsek. Vsi tisti parlamenti, ki stoje res na višini svoje naloge in ki imajo, kakor francoski in angleški, resničen ugled, imajo podobne določbe, ampak silno redkokedaj se je zgodilo, da jih je bilo v resnici treba izvrševati. Taka določba je nekak Damoklejev meč, ki visi nad vsakim, in vsak član parlamenta, posebno če nagiba bolj k živahnemu kretanju, je dolžan se nekoliko brzdati, naj potem pripada večini ali manjšini, in od tega ima dobiček le parlament v celoti. Jaz ne gledam tako črno, kakor tovariš gospod dr. Novak, in tudi ne za slučaj, če bi Slovenska ljudska stranka kedaj bila potisnjena v opozicijo. Vsaka stranka mora misliti, da je enkrat na krmilu, potem pa zopet v opoziciji in mora končno vedno računati s tem, da pride dan, ko se jej bo vračevalo z isto mero, s katero je prej ona plačevala. Torej gospodje, držimo se načela: Glejmo vedno, kako se bo tebi godilo, če boš ti v opoziciji, in potem gotovo ne bomo prišli do tega, da bi se ta določba krivično v praksi uveljavljala. Sem torej za to, da se ta paragraf sprejme. Sem pa tudi zoper predlagano določilo, da naj bo zoper sklep disciplinarnega sveta odprta pritožba na deželni zbor. Kajti, če že pride do tega, da bi disciplinarni svet res stopil v akcijo, potem nima pritožba na zbornico nobenega zmisla. Kako se pa sestavi disciplinarni svet? Vsaka kurija voli enega zastopnika in razun tega voli enega člana cela zbornica. Če je večina v disciplinarnem svetu za discipliniranje kakega poslanca, je že naprej jasno (Poslanec dr. Triller: — *Abgeordneter Dr. Triller:* „Nikakor ne!“) — je za-me vsaj že naprej jasno, da je zbornica ne bo dezavuirala. Če bi se dopustila pritožba na zbornico, bi to imelo jedini uspeh, da bi prišlo vsakokrat do burnih debat v zbornici, ki so popolnoma nepotrebne.

Da bi se v zbornici cela stvar manj mirno presojala, kakor pri zaprtih durih, je naravno. Take stvari se dajo stvarno in mirno razpravljati samo pri zaprtih durih. Kakor se je vsa ta volilna reforma pri zaprtih vratih veliko mirneje razpravljala, kakor v zbornici, tako bo tudi z zadevami, ki bi se imele razpravljati v disciplinarnem svetu.

Prosim tedaj visoko zbornico, da predlog ustavnege odseka nespremenjen sprejme.

Deželni glavar:

Prestopimo na glasovanje, katero hočem tako urediti, da bomo najprej glasovali o tistem pred-

logu gospoda poslanca dr. Novaka, kateri zahteva, da se izpusti celi § 33.

Prosim torej one gospode, ki so za izpustitev tega § 33., da blagovolijo ustati!

(Zgodi se. — *Geſchieht*)

Predlog je odklonjen.

Sedaj pride eventualni predlog gospoda poslanca dr. Novaka, naj se v predpredzanjem odstavku določi: „Priziv zoper ta sklep je dopusten na deželni zbor“.

Ta-le predlog zadeva samo predpredzadnji odstavek tega paragrafa, ne tangira pa drugih odstavkov, in zaradi tega bi jaz mislil, glasujmo najprej skupno o vseh drugih odstavkih § 33. izpustivši predpredzadnji odstavek in potem šele bomo glasovali o predlogih glede predpredzadnjega odstavka.

Ako ni ugovora, (Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich.*) — bomo tako postopali.

Tisti gospodje, ki ste za § 33. tako kakor je tiskan, izvzemši predpredzadnji odstavek, ki se glasi (bere: — *lieſt*!)

„Priziv zoper ta sklep na deželni zbor je nedopusten“ — izvolite ustati!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Sprejeto in jaz konstatujem, da je za ta predlog ob navzočnosti več kakor $\frac{3}{4}$ vseh poslancev glasovalo več kot $\frac{2}{3}$ zborničnih članov.

In sedaj bomo glasovali še o odstavku, ki je bil sedaj izpuščen, in sicer o eventualnem predlogu gospoda poslanca dr. Novaka, da naj bi se ta odstavek, to je predpredzadnji v § 33., glasil: „Priziv zoper ta sklep je dopusten na deželni zbor.“

Gospodje, ki ste za ta spreminjalni predlog, izvolite ustati!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Predlog je odklonjen in sedaj bomo glasovali o tem odstavku, kakor ga imate natiskanega v prilogi 24.

Gospodje poslanci, ki ste za predpredzadnji odstavek § 33. po nasvetu ustavnega odseka, blagovolite se vzdigniti raz sedeže!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Sprejeto s kvalificirano večino v zmislu § 38. deželnega reda in s tem je sprejet — z isto kvalificirano večino ves § 33. nespremenjeno, kakor ga je predložil ustavni odsek.

Na vrsto pride § 34.

Paragraf 34.! — *Paragraph 34!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich.*)

Ker ne, prosim glasovati.

Gospodje, ki ste za ta paragraf 34., blagovolite obsedeti!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

§ 34. je sprejet s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 38.! — *Paragraph 38!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich.*)

Če ne — glasujmo, in jaz prosim gospode, ki so za ta paragraf, da izvolijo obsedeti!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Sprejeto — istotako s potrebno kvalificirano večino, kakor jo zahteva § 38. deželnega reda.

Sedaj pride

Člen II.! — *Artikel II!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich.*)

Temu ni tako in torej prosim gospode, ki so za člen II., da obsede!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Sprejet s predpisano kvalificirano večino.

Člen III.! — *Artikel III!*

Ali kdo gospodov poslancev želi besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich.*)

Ker ne, prosim glasovati. Gospodje, ki so za člen III., naj obsede!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Istotako sprejet z v § 38. deželnega reda predpisano kvalificirano večino.

Člen IV.! — *Artikel IV!*

Kdo želi besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich.*)

Ne, — gospod poročevalec?

Poročevalec dr. Šusteršič:

Ne!

Deželni glavar:

Torej glasujmo! Gospodje, ki pritrjujejo členu IV., naj obsede!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Tudi člen IV. je sprejet in sicer s potrebno kvalificirano večino, in sedaj pride na vrsto še naslov in uvod zakona.

Želi kdo besede k naslovu in uvodu?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet ſich.*)

Temu ni tako in torej glasujemo. Tisti gospodje poslanci, ki ste za naslov in uvod načrta-nega zakona, s katerim se spreminja deželni red za vojvodino Kranjsko, blagovolite ustati!

(Zgodi se. — *Geſchieht*.)

Sprejeto ob navzočnosti več kot $\frac{3}{4}$ vseh poslancev in z glasovi več kot $\frac{2}{3}$ navzočih zborničnih članov, torej s potrebno kvalificirano večino in s tem je rešen prvi predlog ustavnega odseka zadevajoč spremembo deželnega reda za vojvodino Kranjsko. (Poslanec dr. Tavčar: — *Abgeordneter Dr. Tavčar: „Dajmo prekiniti!“*)

Želja se mi je izrekla, naj se prekine seja. Jaz to storim in določam, da se nadaljuje seja ob 1/25. uri popoldne.

(Seja prestane ob 2. uri popoldne in se nadaljuje ob 4. uri 50 minut popoldne. — Die Sitzung wird um 2 Uhr Nachmittag unterbrochen und um 4 Uhr 50 Minuten Nachmittag wieder aufgenommen.)

Deželni glavar:

(Pozvoni: — Daß Glockenzeichen gebend:)

Posluh — gospoda! Otvarjam prekinjeno sejo ter javljam, da prestopimo sedaj v nadrobno debato o zakonu, s katerim se spreminja volilni red za deželni zbor kranjski.

Opozarjam na določbo § 46. deželnega volilnega reda, kateri določa, da, kadar sklepa deželni zbor o nasvetovanih spremembah deželnega volilnega reda, je ravno tako, kakor pri spremembah deželnega reda, potrebna navzočnost najmanj treh četrtin vseh udov in pritrditev najmanj dveh tretjin vseh navzočih poslancev.

Mi preidemo sedaj v nadrobno razpravo in pričnemo s

členom I.! — Artikel I.!

Želi kdo gospodov besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ako ne, preidemo takoj na glasovanje in pozivljam one gospode, ki so za člen I., naj se blagovolijo dvigniti raz sedeža.

(Zgodi se. — Gehsticht)

Sprejeto.

Konstatujem, da so prisotne tri četrtine vseh poslancev in da sta več kot dve tretjini navzočih glasovali za a.

Nadalje pride paragraf 3.! — Paragraph 3.!

Želi kdo gospodov besede?

Poslanec dr. Vilfan:

Prosim besede!

Deželni glavar:

Besedo ima gospod poslanec dr. Vilfan.

Poslanec dr. Vilfan:

Visoka zbornica! Le iz formalnih ozirov predlagam majhno spremembo tega paragrafa.

Kakor sprevidi visoka zbornica iz tiskane priloge, je pod točko 1.) pisano: „deželno stolno mesto Ljubljana“ in ad 2.) „mesto Idrija“.

Pri točkah 3.) do 7.) pa je izostalo to označenje.

Vsled tega jaz predlagam, da se ustavi in sicer v točko 3.) „mesti Kranj, Škofjaloka“ v točko 4.) „trg Tržič, mesti Radovljica in Kamnik“, v točko 5.) „trga Postojna in Vrhnika in mesto Lož“, v točko 6.) „mesta Novomesto, Višnjagora, Črnomelj, Metlika, Krško, trg Ribnica“ in pri točki 7.) „mesto Kočevje“.

Jaz mislim, da je to le posledica označb pod 1.) in 2.) in če velja označba „mesto“ za Ljubljano in Idrijo, da velja isto označenje tudi za ostala mesta.

Deželni glavar:

Prosim gospoda predlagatelja, da mi izroči pismeni predlog.

(Zgodi se. — Gehsticht.)

Najprvo moram vprašati glede predloga, ali ga gospodje podpirajo? Gospodje, ki podpirajo predlog, naj blagovolijo ustati.

(Zgodi se. — Gehsticht.)

Predlog je zadostno podprt in je torej v razpravi.

Želi še kdo gospodov besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, ima besedo gospod poročevalec dr. Šusteršič.

Poročevalec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Iz razlogov, katere sem že obrazložil pri § 3. deželnega reda in katerih mi sedaj ni treba ponavljati, se izrekam proti temu predlogu, ter le še omenjam, da smo se v odseku soglasno zjediniili, da se na tem paragrafu nič ne spremeni.

Deželni glavar:

Prestopimo na glasovanje in sicer bomo najprej glasovali o spreminjalnem predlogu gospoda poslanca dr. Vilfana zadevajočem točke 3., 4., 5., 6. in 7. paragrafa 3., kakor je tiskan, in glasečem se (bere — liest:)

„3. mesti Kranj, Škofja Loka;

4. trg Tržič, mesti Radovljica in Kamnik;

5. trga Postojna in Vrhnika in mesto Lož;

6. mesta

trg Ribnica;

7. mesto Kočevje.“

Razložek je ta, da govori ta predlog le o mestu Kranj, Škofjaloka itd.

Točka 3. naj bi se po predlogu gospoda poslanca dr. Vilfana torej glasila: „3. mesti Kranj, Škoja Loka“.

Gospodje, ki so za ta spreminjalni predlog, izvolijo ustati.

(Zgodi se. — Gehsticht.)

Je v manjšini. —

Bomo torej sedaj glasovali tako: Jaz bom dal najprej glasovati o teh točkah, glede katerih se predlagajo spremembe, in potem bom dal glasovati o ostalem delu § 3. v celoti.

Pride torej sedaj točka 3. paragrafa 3. po predlogu ustavnega odseka.

Oni gospodje, ki ste za besedilo točke 3. nasvetovano po ustavnem odseku, prosim, ustanite!

(Zgodi se. — Gehsticht.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino v zmislu § 46. deželnega volilnega reda za vojvodino Kranjsko.

Potem nasvetuje gospod poslanec dr. Vilfan: „4. trg Tržič, mesti Radovljica in Kamnik.“

Gospodje, ki ste za ta spreminjalni predlog, izvolite ustati!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Je v manjšini, torej odklonjen.

Tiste gospode, ki so za besedilo ustavnega odseka pod točko 4., prosim, da ustanejo.

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino glasov.

Dalje nasvetuje gospod poslanec dr. Vilfan: „5. trga Postojna in Vrhnika in mesto Lož.“

Gospodje, ki ste za ta predlog, prosim, ustanite!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Ima manjšino, je torej odklonjen.

Gospodje, ki ste za besedilo ustavnega odseka, izvolite se vzdigniti raz sedeže!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto s predpisano kvalificirano večino.

Točka 6., nasvetuje gospod poslanec dr. Vilfan, naj slove: „mesta Novo mesto, Višnja gora, Črnomelj, Metlika, Kostanjevica, Krško, trg Ribnica.“

Gospodje, ki ste za to, blagovolite ustati!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Predlog je padel, in sedaj prosim tiste gospode, ki so za besedilo ustavnega odseka, da blagovolijo ustati!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto s kvalificirano večino, kakor jo zahteva zakon.

7. točko, nasvetuje gospod poslanec dr. Vilfan z besedilom: „7. mesto Kočevje.“

Gospodje, ki ste za ta nasvet, prosim, ustanite!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Je v manjšini, torej odklonjen in sedaj prosim tiste gospode, ki ste za besedilo ustavnega odseka, da ustanete!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Konštatujem, da je tudi točka 7. sprejeta s predpisano kvalificirano večino po besedilu ustavnega odseka.

In sedaj prosim gospode, da boste glasovali še o ostalem delu § 3., kakor ga je predložil ustavni odsek, to je o točkah 1.) a) in b) in 2.), glede katerih ni nasvetovana nobena sprememba.

Kdor je za ti točki 1. in 2. v celoti, prosim, naj ustane!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino in jaz konštatujem, da je sedaj sprejet celi § 3. ob navzočnosti več kakor $\frac{3}{4}$ vseh zborničnih članov in z večino, ki daleč presega $\frac{2}{3}$ navzočih gospodov poslancev.

Prestopimo sedaj v razpravo o § 5. načrtnega deželnega volilnega reda.

Paragraf 5.! — *Paragraph 5!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich*.)

Nihče — torej bomo glasovali.

Gospodje, ki ste za § 5., prosim, da obsedite! (Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Je sprejeto s potrebno kvalificirano večino. Sedaj pride na vrsto:

Paragraph 7. a)! — *Paragraph 7 a)!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich*.)

Gospod poročevalec?

Poročevalec dr. Šusteršič:

Hvala!

Deželni glavar:

Torej glasujmo! gospodje, ki ste za § 7. a), blagovolite obsedeti.

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 8. a)! — *Paragraph 8 a)!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich*.)

Ne. — Ker se tudi gospod poročevalec ne oglasi, prestopimo takoj na glasovanje.

Gospodje, ki ste za besedilo predlagano po ustavnem odseku v § 8. a), izvolite obsedeti!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 9. a)! — *Paragraph 9 a)!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich*.)

Temu ni tako, torej gospodje, ki ste za § 9. a), izvolite obsedeti!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 13.! — *Paragraph 13!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich*.)

Ne. —

Gospodje, ki ste za ta paragraf, blagovolite obsedeti!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Sprejeto, zopet konštatujem, s tisto kvalificirano večino, katero zahteva § 46. deželnega volilnega reda.

Paragraf 13. a)! — *Paragraph 13 a)!*

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — *Niemand meldet sich*.)

Temu ni tako, bomo torej glasovali.

Gospodje, ki ste za § 13. a, kakor ga predlaga ustavni odsek, blagovolite obsedeti!

(Zgodi se. — *Geſchleht*.)

Takisto sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 14.! — Paragraph 14!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ne — preidemo torej na glasovanje.

Gospodje, ki ste za besedilo, ki ga nasvetuje ustavni odsek v § 14., blagovolite se vzdigniti!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Potrebna kvalificirana večina je tu, torej — sprejeto.

Paragraf 15.! — Paragraph 15!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Temu ni tako, torej glasujmo.

Gospodje, ki ste za ta paragraf, prosim, obsedite!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Enoglasno — torej s potrebno kvalificirano večino sprejet.

Paragraf 16. a)! — Paragraph 16 a)!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Nihče, torej glasujmo, gospodje, ki sprejmejo ta paragraf s tem besedilom, kakor ga nasvetuje ustavni odsek, prosim, naj obsede!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Takisto sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 18.! — Paragraph 18!

Ali želi kdo gospodov besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne glasujmo, gospode, ki so za § 18., prosim obsedeti!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

§ 18. je s potrebno kvalificirano večino sprejet.

Paragraf 19.! — Paragraph 19!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ako ne, glasujmo. Gospodje, ki ste za § 19., blagovolite se vzdigniti raz sedeže!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Enoglasno sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 20.! — Paragraph 20!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Nihče, torej prosim, glasujmo.

Gospodje, ki sprejmete ta paragraf, blagovolite obsedeti.

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Je s potrebno kvalificirano večino sprejet.

Paragraf 24.! — Paragraph 24!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Temu ni tako, toraj prosim glasovati. Gospodje poslanci, ki ste za § 24. v tem besedilu, kakoršno nasvetuje ustavni odsek, blagovolite ustati!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino, kakor jo zahteva § 46. deželnozborskega volilnega reda.

Paragraf 27.! — Paragraph 27!

Prosim! Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ne, in ker se tudi gospod poročevalec ne oglasi, bomo takoj prestopili na glasovanje.

Gospode, ki so za § 27., pozivljam da ustanejo!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Enoglasno sprejet s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 29.! — Paragraph 29!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Temu ni tako, bomo torej takoj glasovali.

Gospodje, ki ste za § 29., blagovolite obsedeti!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 32.! — Paragraph 32!

Ako nihče ne želi besede, —

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

glasujmo!

Gospodje, ki so za § 32., blagovolijo obsedeti!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Takisto sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 42.! — Paragraph 42!

Ali želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, prosim glasovati.

Gospodje, ki ste za ta paragraf, prosim, da se dvignete raz sedeže!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Enoglasno sprejeto in torej sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Paragraf 45.! — Paragraph 45!

Ali hoče kdo poprijeti besedo?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, prosim glasovati in prosim gospode, ki so za ta paragraf, da izvolijo obsedeti!

(Zgodi se. — Geschiehet.)

Takisto enoglasno in torej s potrebno kvalificirano večino sprejeto.

Paragraf 46.! — Paragraph 46!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ne, — torej glasujmo.

Tisti gospodje, ki ste za ta paragraf, prosim ustanite!

(Zgodi se. — Geschieht)

Enoglasno, s potrebno kvalificirano večino sprejeto.

Sedaj pride na vrsto:

Člen II.! — Artikel II!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, glasujmo.

Prosim gospode, ki so za člen II., ustati iz sedežev!

(Zgodi se. — Geschieht)

Sprejeto s potrebno kvalificirano večino v zmislu § 46. volilnega reda za deželni zbor Kranjski.

Člen III.! — Artikel III!

Ali želi kdo gospodov besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ne, torej glasujmo. Oni gospodje, ki ste za ta člen III., blagovolite ustati!

(Zgodi se. — Geschieht.)

Istotako sprejeto s potrebno kvalificirano večino.

Sedaj pride še:

Člen IV.! — Artikel IV!

Želi kdo besede?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ako ne, prosim glasovati.

Gospodje, ki sprejmejo člen IV., blagovolijo naj ustati!

(Zgodi se. — Geschieht.)

Takisto sprejeto s potrebno kvalificirano večino. In sedaj prosim, glasujmo še o naslovu in uvodu.

Želi kdo besede o naslovu in uvodu zakona?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, prosim glasovati.

Gospodje, ki ste za naslov in uvod zakona, s katerim se spreminja deželni volilni red za vojvodino Kranjsko, blagovolite se vzdigniti raz sedeže!

(Zgodi se. — Geschieht.)

Naslov in uvod zakona je sprejet ob prisotnosti več nego treh četrtink vseh deželnih poslancev in z večino, katera daleč presega dve tretjini navzočih zborničnih članov. (Živahno odobravanje. — Lebhafter Beifall.)

Poročevalec dr. Šusteršič:

Predlagam, da se takoj izvrši tretje branje glede obeh zakonskih načrtov.

Deželni glavar:

Gospod poročevalec predlaga, da se takoj preide v glasovanje o celoti.

Najprej vprašam, ali kdo ugovarja temu, da se takoj danes še izvrši tretje branje?

(Nihče ne ugovarja. — Es erfolgt kein Widerspruch.)

Ker nihče ne ugovarja, preidimo torej na glasovanje in sicer pride najprej deželni red. (Klici: — Ruje: „Skupno naj se glasuje!“)

Poročevalec dr. Šusteršič:

Jaz bi predlagal, naj se glasuje skupno o obeh zakonskih načrtih.

Deželni glavar:

Torej se bo glasovalo skupno o obeh zakonskih načrtih.

Prosim one gospode, ki so v tretjem branju za zakonska načrta, s katerima se spreminjata deželni red in deželni volilni red vojvodine Kranjske, naj blagovolijo ustati.

(Zgodi se. — Geschieht.)

Sprejeto z vsemi glasovi zoper en glas, torej z ono večino, katera je po določbah § 38. deželnega reda in § 46. deželnega volilnega reda za vojvodino Kranjsko potrebna za spremembe deželnega reda in deželnega volilnega reda. (Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Händeklatschen links.)

K besedi se je oglasil velerodni gospod deželni predsednik baron Schwarz.

C. kr. deželni predsednik baron Schwarz:

Visoka zbornica! Rad bi primeril današnji dan poletnemu dnevu, ko po dolgo trajni in neznojni soparici piha svež veter in prodre solnce skoz oblake. — Da, gospoda moja, solnce sije znova nad našo deželo Kranjsko — solnce miru in sporazumljenja, in upati je, da bode to vzhajajoče solnce sporazumljenja v deželnem zastopstvu rodilo blagovitne sadove.

Predmetov za delovanje ne primanjkuje, in uravnava deželnih financ bode omogočila visokemu deželnemu zastopstvu, posvetiti potrebne svote vedno naraščajočim potrebščinam, med katerimi omenjam regulacijo učiteljskih plač in naprave gospodarskega značaja.

Geehrte Herren! Die Regierung hat die Unterbindung jeglicher Tätigkeit in der hohen Landesvertretung schmerzlich empfunden, denn manche Aktion mußte unterbleiben, welche sie sei es im staatlichen Interesse oder im unmittelbaren Interesse der Bevölkerung für wünschenswert gehalten und gefördert hätte.

Die Regierung weiß daher Ihrer erleuchteten Einsicht Dank, daß Sie den Ausweg aus der schwierigen Lage gefunden haben und es ist nur eine angenehme Pflicht, Ihnen diesen Dank geziemend zum Ausdrucke zu bringen.

Cenjena gospoda! Kadar zapustite danes to dvorano, boste imeli čut, da ste opravili res patriotičen čin, in kadar vstopite znova v to dvorano, boste našli nove ljudske zastopnike, navdušene za skupno delovanje z Vami v korist in blagor mile domovine.

Deželni glavar:

Slavna gospoda! Ker je izvršen dnevni red današnje seje, treba, da zaključim to kratko ali velepomembno zasedanje. Po vsej pravici je danes dejal eden častitih gospodov govornikov, da je današnji dan nekaj historičen dan v zgodovini dežele Kranjske, in jaz rečem naravnost, da, odkar imamo ustavno življenje v naši deželi, nismo še imeli tako važnega zasedanja, kakor je bilo ravno to zasedanje. Sklenili smo volilno reformo, reformo, katera nosi — tudi to se je povdario danes z mnogih strani — znamenje in pečat kompromisa. Vsaka taka stvar, vsak tak kompromis ima — to je čisto naravno — svoje senčne in ima svoje solnčne strani. Neka hiba pri tem kompromisu je, da delo še ni docela dovršeno. To je istina, gospoda moja, in zlasti se mora priznati, da to, kar smo ustvarili danes, daleč ne dosega onega, po čemur hrepeni pristaš v resnici demokratične volilne preosnove, pristaš direktne, splošne, enake in tajne volilne pravice. Ali, gospoda moja, tolažimo se s tem, da se je z zakonskima načrtoma, ki sta se danes sklenila, vendar okno otvorilo tistemu mogočnemu demokratičnemu toku, ki danes preveva politično ozračje po celi naši državi.

Pa tudi tisti gospodje, ki se iz konservativnega stališča dandanes še protivijo razširjenju volilne pravice v modernem demokratičnem zmislu, blagovolijo pomisliti eno: Demokracija ima svojo notranjo upravičenost (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: „V francoski revoluciji!“) v tem, da so dandanes zahteve, ki jih država stavlja do vsakega posameznega državljana, tudi do najrevnejšega siromaka, veliko večje, kakor v stari dobi. Jaz bi tukaj one gospode, ki imajo s konservativnega stališča pomisleke proti radikalni preosnovi volilne pravice, opozoril na neko zgodovinsko dejstvo. Dovolite mi, gospoda moja, neko sliko iz jasnolepe helenske dobe. Vidite, ko so Atene v Perzijanski dobi bile odbile naval azijske velesile, pridobile so si pozicijo, katera v nobenem razmerju ni bila z malim obsegom te države in z malim številom njenega prebivalstva. In uvidevši to situacijo, je vzor vseh konservativcev v najblajšem pomenu besede, Aristid sam stavil predlog in ž njim prodril, da se je odpravil census in da se je enakopravno vsakemu prostaku odkazala tista mera politične pravice, kakor največjemu mogetcu in najbolj glasovitemu plemiču.

Tisti pa, ki mislijo, da ta predloga premalo daleč sega, ti naj zopet prevdarijo, da nam je bila, kakor smo danes že slišali, postavljena gotova trdna meja v sedanjih razmerah. Danes še imam v mislih izrek slavnega finančnega ministra Duna-

jewskega, ki je v enem svojih budgetnih govorov izrekel besede: Die Politik ist die Kunst des Möglichen im Staate. To, kar se je dalo storiti danes, to se je zgodilo po tej reformi in ravno zaradi tega lahko rečem, da smemo biti zadovoljni z uspehi, ki so se dosegli.

Govoril sem sedaj o senčnih straneh, ki bi jih ta ali oni utegnil najti pri tem kompromisu. Ali ta dogovor, ta sporazumen dogovor ima tudi svoje lepe, solnčne strani. Predvsem je solnčna stran volilne reforme ta, da je sad sporazumljenja, da tukaj pri tem dogovoru se ne da govoriti o tem, da bi bila kaka stranka zmagala in da bi bila druga stranka podlegla. To je v resnici dogovor, pri katerem nimamo premagalca in ne premaganca.

Und nun, meine Herren, gestatten Sie mir, daß ich in meinem Schlußwort ein Motiv anklingen lasse, daß ich bereits in meiner Eröffnungs-Ansprache am 27. März berührt habe. Wir stehen ja im heurigen Jahre im Zeichen des Kaiserjubiläums. Alle Länder, alle Völker bemühen sich, bei diesem Anlasse dem Monarchen zu zeigen, wie teuer er uns allen ist. Unser Land ist arm, wir haben keine großen Gaben zu bieten. Es wird bei Erledigung des Landesvoranschlages, wie ich hoffe, möglich sein, einen Beschluß zu fassen hinsichtlich gewisser Zuwendungen, in denen den hochherzigen Intentionen Rechnung getragen werden könnte, welche von Seiner Majestät ausgegangen sind, aber im großen und ganzen sind uns enge Grenzen gezogen. Die schönste Gabe jedoch, die wir zu bringen imstande sind, ist der heutige Tag, an dem wir sagen können: Wir legen Seiner Majestät zu Füßen — umirovljeno deželo — ein befriedetes Krain — Carniolam pacatam!

In v tem zmislu naj mi bo dovoljeno, da smem imenom deželnega zbora brzojavnim potom prijaviti Njegovemu Veličanstvu in pozivljem Vas, da ustanete in z menoj vred vzkliknete našemu presvitlemu cesarju Francu Jožefu I. trikratni — Innerem durchlauchtigsten Landesfürsten Kaiser Franz Josef I. ein dreimaliges: „Živijo!“, „Hoč!“, „Slava!“

(Vsa zbornica kliče navdušeno trikrat: „Živijo!“, „Slava!“, „Hoč!“ — Das ganze Haus ruft begeistert dreimal: „Živijo!“, „Slava!“, „Hoč!“)

Pri tej priliki vršim še prijetno dolžnost, da se — in jaz mislim, da govorim gotovo v imenu in iz src vseh gospodov poslancev — zahvalim prečastitemu, velerodnemu gospodu deželnemu predsedniku baronu Schwarzu za naklonjenost in podporo, katero je nam izkazal oziroma dal potom tega zasedanja. (Odobrovanje. — Beifall)

Dalje izrekam zahvalo svojo vsem častitim gospodom poslancem, kateri so v resnici z razsodnim postopanjem in z državniško umirjenostjo omogočili, da zapuščamo danes to dvorano v veselem prepričanju, da smo dosegli res nekaj blagonosnega v prospeh naše preljubljene domovine (Poslanec dr. Tavčar: — Abgeordneter Dr. Tavčar: „Dobro!“).

K besedi se je oglasil velerodni gospod deželni predsednik.

C. kr. deželni predsednik baron Schwarz:

Ker je visoka zbornica izpolnila svojo nalogo, izjavljam na podlagi dotičnega pooblastila, da je deželni zbor vojvodine Kranjske vsled povelja Njega Veličanstva z današnjim dnevom odložen.

Da der hohe Landtag seine Aufgabe gelöst hat, erkläre ich auf Grund Allerhöchster Ermächtigung den

Landtag des Herzogtums Krain mit dem heutigen Tage für vertagt.

Deželni glavar:

Prihodnja seja se bo naznanila pismenim potom.

Zaključujem sejo.

Konec seje ob 5. uri 40 minut popoldne. — Schluß der Sitzung um

5 Uhr 40 Minuten Nachmittag.

